

VASILE GOLDIȘ, LUPTĂTOR PENTRU DREPTURILE ȘI DREPTATEA POPORULUI ROMÂN DIN TRANSILVANIA

GHEORGHE ȘORA

Convingerile sale democratice și patriotice l-au făcut pe Vasile Goldiș ca în întreaga sa activitate politică de pînă la 1918, să lupte cu consecvență și principialitate pentru obținerea unor drepturi fundamentale în favoarea romanității din Transilvania și nu numai a ei, căci, discutind probleme de o mare importanță el, le privea nu o dată într-o perspectivă mai vastă decît cea națională, așa cum, totodată, lupta pentru cîștigarea de drepturi naționale era la intelectualul român din Ardeal, legată de cea pentru revendicări sociale și politice.¹

În repetate rînduri Vasile Goldiș a vorbit despre misiunea națională și socială a poporului român din Transilvania, despre necesitatea emancipării lui în ambele direcții², despre importanța în viața unui popor asuprit a luptei pentru obținerea unor drepturi și libertăți democratice, atît naționale cît și sociale.

Este aceasta, de fapt, o caracteristică nu numai a activității lui Vasile Goldiș, de pînă la 1918, căci așa după cum arată și istoricul iugoslav Arpad Lebl, a unui număr mai mare de oameni politici români din Transilvania vremii (Alexandru Vaida-Voievod, Aurel Vlad, Ștefan Cicio-Pop, Iuliu Maniu, Teodor Mihaly și alții). Toți aceștia, în bună măsură datorită creșterii mișcării socialiste și a nemulțumirii maselor țărănești la începutul secolului nostru, „*au insistat de a lega lozincile mișcării de eliberare națională cu lozincile luptei sociale*” și aceasta pe toate căile și cu orice prilej: în cadrul adunărilor și în cursul luptelor electorale, prin presă, în parlamentul de la Budapesta, ba chiar și de la catedră etc.³

Desigur, și în cazul lui Vasile Goldiș ca și a celorlalți, anumite limite ideologice au împiedecat o fuziune absolută în permanență a celor două laturi ale luptei, pînă la unele minimalizări, a obiectivelor sociale. Acestea însă totuși au stat nu de puține ori în atenția oamenilor politici români ardeleni în primele decenii ale secolului nostru.

În cazul lui Vasile Goldiș se adaugă apoi și democratismul său evident de stînga care îi atăgea reproșuri pînă și din partea unui prieten ca Ioan Mihu: („*Veî rămîne tot Goldiș, cel vechi: băiat bun dar cam de-*

¹ *Tribuna*, XI, 1907, nr. 25 (1/14 februarie), p. 4.

² V. Goldiș, *Avertisment*, în *Tribuna*, IX, 1905, nr. 167 (8/21 septembrie), p. 1. C.F. Arhiva Bibliotecii Institutului Mitropolitan Sibiu, fond Vasile Mangra, doc. 214; Dr. Arpad Lebl, Vasile Goldiș și problema națională românească (1885—1918), în „*Lumina*”, 1968, XXII, nr. 4—5 (Panciova, R. S. F. Jugoslavia), p. 244.

³ V. Goldiș, *Veniți cu noi*, în *Românul*, I, 1911, nr. 4 (6/19 ianuarie), p. 1., nr. 123 (7/20 iunie), p. 3—4 și *Drapelul*, XI, 1911, nr. 62 (4/17 iunie), p. 3—4.

mocrat”⁴ care îl făceau să afirme: „Cuvîntul „politică“ o fi avînd multe definițiuni. Mi se pare însă a nu greși, dacă susțin, că mai presus de toate sub politică trebuie să înțelegem dirigiarea sistematică a acțiunilor omenești pentru întemeierea fericirii pămîntești”⁵.

Drept urmare, într-un discurs parlamentar al său din anul 1906, în problema școlilor, Goldiș arată mizeria de care sufereau în general masele populare.⁶

Tot în parlament, în 1907, el pleda asiduu pentru democratizarea profundă și autentică a țării (Austro-Ungaria, n.n.) considerînd că doar în acest fel nu se va ajunge la o acută și iremediabilă criză social-politică. Dar, arată Goldiș cu acelaș prilej, partidele stăpînitoare sînt pur și simplu îngrozite de ideea unor asemenea transformări democratice reale de reforme cum ar fi anularea virilismului și fideismului, împărțirea posesiunilor statului și a altor mari proprietăți, acordarea de drepturi și libertăți cetățenești, absoluta libertate a presei și a cuvîntului, dreptul de întrunire și de asociere, egal, direct și secret, garantarea minimumului de existență pentru toți cei ce muncesc cu brațele și cu mintea, adoptarea unei noi legi cu privire la dezvoltarea industriei și la școlile de meserii, cu referiri directe și la Transilvania, în ultima instanță a unei constituții progresiste care să asigure și să garanteze în fapt egalitatea în drepturi a tuturor cetățenilor, indiferent de naționalitate. De asemenea Vasile Goldiș mai pleda și pentru asigurarea locului de muncă proletariatului industrial, a unui salar bazat pe echitate în toate regiunile imperiului⁷. Deputatul român din parlamentul de la Budapesta sesizează just că pentru aceste revendicări și deci pentru o democrație adevărată sînt doar partidele națiunilor oprite⁸. E o realitate căreia democratul român îi sublinia și mai mult substratul social și politic, atunci cînd cu altă ocazie, arăta că cel bogat (moșierii și burghezia, n.n.) se teme de schimbări, în timp ce acela care trăiește în mizerie și suferință le dorește cu ardoare⁹.

Pentru ca să se „rezolve” cu adevărat echitabil și total problemele sociale și naționale din Ungaria — consideră Goldiș — e neapărat necesar ca să vină la putere și să guverneze un partid cu adevărat democratic. Numai un asemenea partid nou va putea „să mintuiască țara de ruină

---

⁴ A. Lebl, lucr. cit., rev. cit., p. 261; cf. „Libertatea”, I, 1902, nr. 11 (23/8 martie), p. 1—2.

⁵ S. Dragomir, *Correspondența frunțașului ardelean dr. Ioan Mihu cu Vasile Goldiș*, apărută în volumul omagial, *Fraților Alexandru și Ioan Lapedatu la împlinirea vârstei de 60 de ani*, București, 1936, p. 327.

⁶ V. Goldiș, *Avertisment*, ziarul citat, p. cit.

⁷ Arh. St. Brașov, fondul Astra, donațiunea Moroianu, cutia nr. 122, actul nr. 32; *Tribuna*, X, 1906, nr. 225 (3/16 decembrie), p. 2, nr. 226 (5/18 decembrie), p. 4, nr. 227 (6/19 decembrie), p. 4.

⁸ Se știe că muncitorii (și țărani români) ca și cei ce aparțineau altor națiuni dominate, aveau o salarizare inferioară în aceeași categorie de calificare, decît muncitorimea care aparținea națiunii dominante.

⁹ *Destrămarea Monarhiei austro-ungare (1900—1918)*, Editura Academiei R.S.R., București, 1968, p. 293—318 (...) Gh. Șora, *Contribuția lui Vasile Goldiș la unirea Transilvaniei cu România*, în *Apulum*, X, 1972, p. 566—567.

morală și materială“, va putea crea „bazele într-adevăr democratice“ pentru o Ungarie „nouă și fericită“.¹⁰

Peste un an, în 1908, Goldiș va ataca cu vehemență întreg guvernul și parlamentul din Budapesta, pentru că au sprijinit revizuirea regulamentului dietei, operație prin care se călcau în picioare garanțiile parlamentare de căpetenie, printre care libertatea cuvintului. Revizuirea regulamentului dietei — arată Goldiș — nu o poate face parlamentul, ci ea se poate înfăptui numai printr-un memorandum prin care să-și spună cuvântul întregul popor. Or, proiectul de revizuire nu a fost anunțat dinainte, ca să poată fi studiat și aprobat de alegători.¹¹

Atacurile cu acest prilej ale deputatului român îl au drept țintă în special pe contele Albert Appony (1846—1933), pe care Goldiș — după cum scria *Tribuna* arădeană — l-a combătut „cu o vigoare și un efect colosal“.¹²

Respingind proiectul în cauză, politicianul român o făcea deci nu numai în numele intereselor poporului său, ci și al *celorlalte naționalități oprimăte* din Imperiul austro-ungar și al unor aspirații democratice în genere.

De pe aceleași poziții va lupta Goldiș și împotriva proiectului de lege electorală propus de Ministerul de Interne, Andrassy Gyula, „*contele negru*“, în 1909, opunându-i ideea votului universal, egal, direct și secret¹³. E aceasta o revendicare pe care o susține și în cadrul unui mare miting organizat cu acest scop, în același an, la Arad¹⁴, ca și cu alte prilejuri.¹⁵

Din păcate, țelul propus n-a putut fi atins. Contele Andrassy Gyula și-a aplicat planul său, care prevedea votul plural, tip de vot cenzitar în baza căruia beneficiau de drepturi electorale sporite cetățenii maghiari cu studii medii, gimnaziale funcționarii publici sau cu avere (toți aceștia aveau drept la utilizarea a trei voturi în cadrul campaniei de alegeri), în schimb restul populației — inclusiv marea majoritate a românilor ardeleni — fiind flagrant nedreptățită revenind cite un vot pentru zece oameni.¹⁶ În ciuda acestui eșec de moment, Goldiș nu dezarmează. El își continuă lupta pentru obținerea votului universal — revendicarea aflată în centrul programului său politic democratic. Și cu ani mai târziu, în 1917, răspunzând întrebărilor unui ziarist de la Budapesta, intelectualul ardelean arată că românii din Transilvania au primit cu bucurie intro-

---

¹⁰ Dr. Arpad Lebl. lucr. cit., rev. cit., p. 280. Această idee o mai găsim exprimată la Goldiș și în jurnalul său intim pe cînd se afla student la universitatea din Viena (1882—1884); „*Oare cîți sînt cei care se roagă zilnic să vie și pentru ei o zi mai bună? Sînt foarte mulți. Și ce se va întimpla dacă găsesc ascultare? Va fi vai de lume atunci (lumea burgheză, n.n.)? Nu vă bateți joc de acești oameni (...)* Nu vă bateți joc de ei pentru că odată se pot schimba rolurile...“, Vasile Goldiș, Iegyzetek, 1880 (VII osztály, p. 26).

¹¹ *Lupta*, I, 1907, nr. 46 (26 februarie/11 martie), p. 5—6; nr. 52 (3/16 martie), p. 3—5.

¹² *Tribuna*, XII, 1908, nr. 48 (28 februarie/12 martie), p. 1; *Drapelul*, VIII, 1908, nr. 26 (1/14 martie), p. 2.

¹³ *Tribuna*, nr. cit.

¹⁴ Ibidem, nr. 204 (14/27 septembrie), p. 1—2.

¹⁵ Ibidem nr. 239 (26 octombrie/8 noiembrie), p. 3—4; *Drapelul*, VIII, 1908, nr. 125 (1/14 noiembrie), p. 2.

¹⁶ *Tribuna*, XII, 1908, nr. 176 (9/22 august), p. 2—5.

ducerea votului universal, egal, direct și secret, veche aspirație, datînd încă de la 1848, va aduce din nou în discuție problema respectivă, cerînd totodată guvernului din acel moment, condus de Esterhazy, ca să li se asigure românilor un număr de mandate apropiate de ponderea lor în rîndul populației Transilvaniei.¹⁷

Despre necesitatea obținerii votului universal, egal, direct și secret, a vorbit Goldiș în 1917 și la o adunare ținută la Palatul cultural din Arad în vederea discutării reformei electorale. Guvernele reacționare maghiare — va arăta el cu acest prilej, în mod răspicat — nu vād cu ochi buni acest sistem electoral și nu-l acceptă deoarece astfel ar pătrunde în viața publică un număr mai mare de alegători, ar crește conștiința politică a acestora. Or, ele se tem de mase. Obținerea votului universal este necesar însă, susține cel în cauză, din mai multe motive, printre care dreptul omului la liberă afirmare și valoarea socială pozitivă a creșterii conștiinței politice. Privind în acest mod lucrurile Goldiș nu ezită să afirme că guvernele ce se opun progresului nu se arată în realitate iubitoare de patrie, ci din contră, trădătoare ale intereselor vitale ale acesteia (este vorba de Austro-Ungaria, n.n.)¹⁸.

Ca să ne dăm seama ce importanță acordă Vasile Goldiș problemei votului universal, să cităm aceste cuvinte ale lui rostite la o adunare a congregației comitatului Arad: „Cine vrea să democratizeze țara, aducînd votul universal, va avea încrederea noastră, dimpotrivă dacă guvernul va mistifica votul universal, îl vom combate”.¹⁹ Formulată astfel în 1900, poziția celui despre care vorbim va rămîne aceeași și cu ani mai tîrziu, el exprimîndu-și-o de pildă într-un interviu acordat în 1917 ziarului maghiar „Aradi Közlöny”.²⁰

De fapt, în concepția democratului ardelean ideea privitoare la votul universal era strîns legată de alta, la fel de progresistă, și anume aceea a necesității alegerii funcționarilor de stat și a deputaților într-adevăr de către popor.²¹ Prezentînd astfel, în 1908, după încheierea sesiunii parlamentare, o dare de seamă asupra activității pe care a desfășurat-o el personal în cadrul acestui for politic. Goldiș critica falsitatea constituției statului ungar și faptul că în fond deputații nu sînt aleșii maselor, ci reprezintă interesele claselor suprapuse.²²

Neobositul luptător politic combătea, în numele acelorași idealuri democratice și partidele din cadrul monarhiei Austro-ungare pentru aceleași motive: existența lor ca instrumente ale claselor exploatare²³, și, de asemenea, folosirea bugetului statului în scopuri cu totul străine intereselor adevărate ale poporului.²⁴

¹⁷ Ibidem nr. 242 (30 octombrie/12 noiembrie), p. 4 și XIV, 1910, nr. 47 (2/15 martie), p. 2—3.

¹⁸ Aradi Közlöny, XXXVII, 1917, nr. 185 (11 august), p. 3.

¹⁹ Arad és vidéke, 37, 1917, nr. 221 (25 septembrie), p. 1—3.

²⁰ Apud, Tribuna, XIV, 1910, nr. 28 (7/20 februarie), p. 3—4.

²¹ Aradi Közlöny, 32, 1917, nr. 185 (11 august), p. 3.

²² Drapelul, VII, 1907, nr. 14 (3/16 februarie), p. 2; Tribuna, XI, 1907, nr. 26 (2/15 februarie), p. 1. XIV, 198, nr. 176 (9/22 august), p. 2—5. Vezi și Tribuna, (supliment), XI, 1907, nr. 24 (30 ianuarie/12 februarie), p. 1—4.

²³ Tribuna, XII, 1908, nr. 176 (9/22 august), p. 2—5.

²⁴ Ibidem.

Apoi, așa după cum arată el însuși la Miniș (Județul Arad), în cursul campaniei electorale desfășurate în circumscripția Radna (1910)²⁵, în activitatea sa de parlamentar începută în 1906, Vasile Goldiș a luptat în permanență și pentru alte revendicări larg democratice, cum ar fi ștergerea „virilismului” (principiul ocupării de funcții după avere) în comitate: învățămînt și justiție gratuite și cu adevărat echitabile pentru toți, aplicarea principiului dărilor real progresive, în funcție de avere, acordarea de autonomie administrativă comunelor etc.

Și în paralel, atît ca deputat, cît și în afara acestei atribuții, el a criticat în repetate rînduri corupția cercurilor oficiale, care făceau afaceri oneroase din banii statului pe spinarea maselor (cumpărarea de moșii, cheltuieli nelegale, jecmănirea țăranilor etc.). Și totodată demagogia diferitelor partide politice, idolența și indiferența autorităților, care, în frunte cu guvernul, lupta numai pentru apărarea intereselor lor de clasă și lasă poporul să trăiască în mizerie, îi hărăzesc acestuia doar „întunecimea culturală, sărăcia și mizeria morală”, îl țin într-o stare sanitară „de înspăimîntat”.²⁶

În mod normal — date fiind coordonatele spirituale ce l-au caracterizat — o mare atenție a acordat Goldiș problemei țăranesti. El o vedea pe aceasta în întreaga sa evoluție istorică, de pe poziții lipsite de orice urmă de naționalism. Astfel, vorbind în 30 ianuarie 1907 la Radna, în fața celor ce-l aleseseră ca deputat²⁷, și referindu-se mai întîi la stările de lucruri din Transilvania, de pînă la revoluția din anul 1848, Goldiș arată că în acele timpuri erau — pe de o parte „unii care aveau toate: pămîntul, apele, pășunile, vinatul și toate bunătățile”, care „dare nu plăteau, de cătănit nu cătăneau” și aceștia erau nobilii și clerul, adică „națiunea politică”. Iar la polul opus se situa marea masă a țăranilor iobagi „care nu aveau nici un drept, numai să rabde de foame și frig, numai ca să poată face țicnită viața domnilor”.²⁸ În schimb țăranimea iobagă constituia, prin munca și activitatea ei, baza societății de atunci. Totodată vorbitorul nu omite să arate și că așa cum în rîndurile clasei stăpînitoare feudale se aflau și români, sirbi, slovaci etc. într-o solidaritate de interese deplină („toți țineau laolaltă”), tot astfel și între iobagi „erau asemeni și unguri” la fel de asupriți cu toții, indiferent de naționalitate, aspirînd și luptînd pentru aceleași revendicări și idealuri.

În mod îndreptățit Goldiș consideră apoi că evoluția societății, dispariția raporturilor juridice de tip feudal nu a adus totuși o schimbare radicală în viața țăranimii din Transilvania. Din contră, susține el, s-au

²⁵ Ibidem.

²⁶ Ibidem, XIV, 1910, nr. 47 (2/15 martie), p. 2—3; *Românul*, I, 1911, nr. 131 (16/29 iunie), p. 2—3; *Lupta*, nr. cit.

²⁷ *Românul*, I, 1911, nr. 79 (7/20 aprilie), p. 1—2, Petru aspectele de mai sus vezi și V. Goldiș, *Ca să nu ajungă în mîini valahe*, în *Tribuna*, XIV, 1910, nr. 127 (18 iunie/1 iulie), p. 1—2, declarația, aceluiași din *Arad és vidéke XXXVII*, 1917, nr. 186 (11 august), p. 3 și relatarea conținutului unei cuvîntări a sale în Ibidem, nr. 221 (25 septembrie), p. 1—7.

²⁸ *Tribuna*, XI, 1907, nr. 26 (2/15 februarie) p. 1. În ziarul *Drapelul*, Goldiș sublinia cu aceeași ocazie: „Am aflat că nu este țară în care să fie atîția osîndiți ca la noi”... în *Drapelul*, VII, 1907, nr. 14 (3/16 februarie) p. 2. Vezi *Tribuna* (supliment), XI, 1907, nr. 24 (30 ianuarie/12 februarie), p. 1—4.

introdus legi noi care au înăspriit exploatarea. Iar prin intermediul „*virilismului*“, al unor prevederi electorale, al îngustării drepturilor politice, al creării de funcții noi pentru grofi și nemeși, păturile privilegiate ale vechii orînduiri feudale au continuat să-și mențină pozițiile forte: *economice, sociale și politice* și continuă să-l asuprească pe țaran lipsindu-l totodată pe acesta de bruma de avere pe care i-o favorizase într-o primă etapă noua sa condiție de om liber. Ca atare — arată Goldiș — „*pentru masele mari* (de țărani, n.n.) *nu e nici o perspectivă de bătrînețe liniștită și mai așezată*“.²⁹

Foarte semnificative pentru atitudinea lui Goldiș față de țărănime sînt pozițiile sale în raport de marea răscoală țărănească din România anului 1907. Astfel într-un interviu³⁰ acordat pe această temă ziarului *Aradi Közlöny* în martie acel an, Goldiș consideră tranșant că „*răzvrătirea*“ în cauză este o mișcare „*revoluționară, economică, socială și politică*“ cu un țel cit mai clar: de a pune capăt cit mai grabnic sistemului de proprietate depravat existent și exploatării orunte a țărănimii. Zecile de mii de țărani — arată Goldiș — sesizînd just cauzele sociale și politice ale tulburărilor — nu au mai putut suporta în continuare sarcinile apăsătoare care grevau asupra umerilor lor și în general relele economice existente în organizarea și funcționarea statului burghezo-moșieresc român și s-au ridicat la luptă pentru dreptate.

Combătînd anumite denaturări oficiale sau semioficiale, Goldiș declară tot atît de categoric și cu clarviziunea lucrurilor că răscoala nu a avut de fel un caracter antisemit și nici nu a fost provocată de „*munca agitatorilor*“ (Țăranul greu asuprit, suferind de lipsuri mari, avînd familie grea și pămînt de loc nu are nevoie de agitatori — arată el. Să i se dea pămînt și drepturi și nu se va mai răscula“).

În același timp, democratul ardelean nu scapă prilejul de a face referiri concrete și la situația țărănimii din statul maghiar. El subliniază în mod special că învățămintele răscoalei sînt deplin valabile și pentru oficialitățile acestuia. Și în Ungaria și în Transilvania ca și în România, arată Goldiș, sînt mari moșieri și arendași care dețin prea mult pămînt, pe care nu-l pot munci. Pe de altă parte, sumele de arendare pretinse țăranilor sînt și aici foarte mari, ceea ce face ca aceștia să nu le poată plăti. Din aceste puncte de vedere o stare deosebit de gravă consideră Goldiș a fi mai ales în Transilvania și aici îndeosebi pe Valea Mureșului, unde pădurile sînt date numai arendașilor și deloc țăranilor.

Considerînd că soluții pentru îmbunătățirea vieții țăranilor s-ar putea găsi ușor, cel interviuat condamnă autoritățile pentru faptul că pur și simplu nu vor să rezolve problema. Și atrăgînd atenția că locuitorii satelor deja murmură, că în sinul lor există o stare de nemulțumiri și revoltă, Goldiș (care considera totodată — datorită limitelor concepțiilor sale — arma răscoalei a fi cu două tăișuri) cerea ca setea de pămînt a țăranilor să fie neapărat satisfăcută, căci altfel statul va avea de trecut prin clipe foarte grele. Principiul călăuzitor în problema țărănească arată, adoptînd o poziție radicală, Goldiș, pornind tot de la marea răscoală din România

²⁹ Ibidem.

³⁰ *Tribuna*, XI, 1907, nr. 98 (3/16 mai) p. 4.

— ar trebui să fie cel al echității. Pământul să aparțină celor ce-l lucrează, iar rodul muncii acestora să fie întreg al lor. Numai așa se pot crea relații sociale sănătoase, se va asigura creșterea producției, scăderea prețurilor agricole și odată cu prosperarea țaranului — propășirea întregii țări. Nu există nici un temei, ca pământurile să fie ale moșierilor și arendașilor — afirmă Goldiș.³¹

Pentru acești țărani asupriți — din care marea parte erau români — Goldiș va cere în parlamentul de la Budapesta drepturi egale cu ale celorlalte pături și clase: micșorarea dărilor, încetarea abuzurilor și a insultelor de tot felul, instrucție publică egală ou a celorlalte națiuni recunoscute, remunerarea muncii lor în spiritul echității, libertatea cuvântului, cultivarea limbii naționale etc.

Pentru țărănime în bună măsură sînt și strădaniile democratului ardelean în direcția legiferării votului universal. De asemenea el va propune ca marii proprietari de pământ să fie obligați de stat a întreține școli pe moșiile lor, creșe și grădinițe, acordind astfel posibilități de educație pentru noile generații indiferent de naționalitate, în sfîrșit, ca încununare semnificativă a preocupărilor sale în această direcție se arată revindicarea pe care o formulează cu privire la împărțirea de pământ în favorul celor care îl lucrează efectiv.³² Pe această linie el cere, de pildă, noi legi referitoare la parcelizarea și colonizare, în vederea cerării micii posesiuni.³³

Cu multă compasiune pledează Goldiș pentru schimbarea condițiilor de viață ale celor mai oropsiți dintre țărani, muncitorii agricoli, argații. El arată în parlamentul budapestan situația grea a acestora, crîncena exploatare la care sînt supuși de către moșieri, viața pe care sînt nevoiți să o ducă, în asemenea cuvinte pline de milă și indignare totodată: „*Mizeria și chinul lor n-au sfîrșit. Aceeași viață au de la cea dintîi și pînă la cea din urmă zi, nici o schimbare, nici un ritm, aceeași muncă ca copil, ca bărbat și ca moșneag.*”³⁴ Sesizează totodată — privind în perspectivă temporală situația celor în cauză — faptul că „*izvoarele de citșig ale zilierilor scad încă de pe la anii '30 în mod îngrozitor*”³⁵ În acest context, Goldiș se va ridica într-o cuvîntare ținută în parlamentul maghiar împotriva unui proiect de lege privitor la asigurarea condițiilor de muncă și de trai muncitorilor agricoli, considerînd pe drept cuvînt, că de fapt parlamentul violează interesele acestora în folosul marilor proprietari de pământ.³⁶

Lupta lui Vasile Goldiș pentru apărarea drepturilor țărănimii a îmbrăcat — după cum arată Ion Clopoțel într-o lucrare consacrată înflăcăratului militant³⁷ și haina intervențiilor directe în rezolvarea anumitor situații concrete sau cea a acuzelor adresate prin presă oficialității statale,

³¹ *Aradi Közlöny*, 22, 1907, nr. 68 (22 martie), p. 7.

³² *Ibidem*.

³³ *Tribuna*, XI, 1907, nr. 26 (2/15 februarie), p. 1.

³⁴ Dr. Arpad Lebl, lucr. cit., rev. cit., p. 272.

³⁵ Apud, vezi și *Tribuna*, XI, 1907, nr. 107 (13/26 mai), p. 5—6.

³⁶ Apud, *ibidem*.

³⁷ Dr. Arpad Lebl, lucr. cit., rev. cit., p. 272.

vinovată față de cea mai largă pătură a populației țării.³⁸ Este demnă de remarcat în acest context atitudinea combativă manifestată de către Goldiș în anul 1908, cînd ia apărarea țăranilor din comunele Ghioroc și Covăsint (jud. Arad) împotriva maltratărilor la care fuseseră supuși de primar și de către autoritățile jandarmerești și cere pedepsirea celor vinovați de aceste acte samavolnice.³⁹

E adevărat că, așa după cum am arătat și în altă parte, concepțiile sociale ale lui Goldiș, și în primul rînd cele legate de țăranime, nu sînt scutite de anumite tendințe poporaniste, uneori foarte înrudite cu cele pe care le-a profestat dincolo de Carpați sămănătorismul. Apare astfel la intelectualul ardelean ideea că dificultățile materiale la care era supus țăranul român din Transilvania pot fi în parte învinse printr-o comportare morală exemplară și prin creșterea nivelului său cultural. Pe această linie Goldiș apreciază rîvna dascălilor pentru ridicarea poporului din bezna inculturii, activitatea lor de combatere a viciilor, a lenei.⁴⁰ Totodată nu conținește să le ceară sătenilor — inclusiv în cursul deplasărilor sale pe teren ca deputat — a fi economi și buni gospodari, a se feri de lux și trîndăvie.⁴¹ De asemenea, este un vajnic și permanent luptător împotriva alcoolismului, manifestîndu-se ca atare de cîte ori are prilejul.⁴² (în sinodul bisericesc al episcopiei Aradului în cursul a diferite adunări, în cadrul unor conferințe, pe care le-a ținut, dintre care unele direct axate pe această temă etc., ba chiar și în parlamentul maghiar, unde va cere ca statul (imperiul Austro-Ungar, n.n.) să ia măsuri grabnice pentru stîrpirea acestui viciu, propunînd totodată în acest sens, o serie de măsuri concrete cum ar fi reducerea numărului cîrciumelor și închiderea acestora în zilele de sîmbătă). În acest context Goldiș va critica în 1910⁴³ văzînd și implicațiile social-politice legate de viitoarele alegeri ale acestui act (pe linie de propagandă, ademenire, corupție și fraude electorale) — și inițiativa modificării legii cîrciumelor din România, datorită ministrului liberal Emil Voștinescu, prin care dreptul de a se înființa asemenea loca-luri de consumație la sate nu mai cunoștea nici o îngrădire.⁴⁴ E drept însă că el considera totodată că vicii beției, prezent printre țărani, își are izvorul în mizeria socială la care sînt condamnați aceștia, în nepăsarea claselor exploatatoare și a statului însuși față de soarta maselor populare.⁴⁵

Luptător activ, deci, pentru drepturi și libertăți larg democratice, sociale și politice (el va rămîne în această direcție consecvent cu sine

---

³⁸ I. Clopoșel, *Figuri reprezentative de la noi*, Biblioteca ziaristică, Cluj, 1934, p. 37. Vezi de același autor, *Vasile Goldiș, așa cum l-am cunoscut*, în *Amintiri și portrete*, Editura Facla, Timișoara, 1973, p. 17—58.

³⁹ Ibidem.

⁴⁰ Dr. Arpad Lebl, lucr. cit., rev. cit.

⁴¹ *Biserica și școala*, XXXI, 1907, nr. 34 (19 august/1 septembrie) p. 4—5.

⁴² *Tribuna*, XI, 1907, nr. 200 (11/24 septembrie), p. 4—5.

⁴³ Idem, XII, 1908, nr. 262 (25 noiembrie/8 decembrie), p. 1—2, nr. 266 (29 noiembrie/12 decembrie), p. 2, nr. 287 (25 decembrie/7 ianuarie), p. 2.

⁴⁴ Se știe că Vasile Goldiș a pierdut mandatul de deputat de Radna, din 1910, din cauza corupției la care au recurs guvernării maghiari și a folosirii violenței împotriva alegătorilor români.

⁴⁵ V. Goldiș, *Reforma cîrciumelor în România*, în *Tribuna*, XIV, 1910, nr. 17 (22 ianuarie/5 februarie), p. 1—2.

însuși și după 1918) Vasile Goldiș va îmbina însă permanent această luptă cu cea consacrată realizării țelurilor naționale, convins fiind că „problema națională este deocamdată cea mai importantă problemă politică din Ungaria”.⁴⁶

Dealtfel, în mod cu totul firesc, chiar revendicînd votul universal, alegerea funcționarilor de către masele largi populare, impropritierea țăranilor, ridicarea lor culturală și materială etc., el se va gîndi permanent și la ceea ce ar însemna înfăptuirea unor asemenea deziderate pentru românii din Transilvania, pentru propășirea lor. O asemenea orientare — care însă nu căuta știrbirea drepturilor altor naționalități, ci dimpotrivă se arăta cu atît mai îndreptățită cu cît populația românească reprezenta în Transilvania majoritatea covârșitoare și în același timp era considerată cu prezența etnică colectivă, în afara legilor. Poporanist e însă în primul rînd acel accent pus pe interesul pentru soarta țăranimii, manifestările insistente de dragoste și atașament pentru ea, față cu o mult mai redusă atenție acordată altor pături și clase sociale și în primul rînd proletariatulului:⁴⁷ „orcit de grea mi-a fost adeseori viața, frați plugari — soria Goldiș într-un articol din *Românul* (1911) — *pe voi nu v-am uitat. Vouă au fost închinat scrisorile mele, ce dragi îmi erau pruncii voștri în școala cea mare unde eram și eu dascăl. Ei știu cît îi iubeam și cum le dam lor hrana din sufletul meu*”.⁴⁸

Desigur, obiective de luptă ca cele amintite mai sus își au fără îndoială justificarea lor. Ridicarea omului pe căi culturale și morale nu e numai posibilă, dar — după cum se adeverește și în condițiile de astăzi — chiar necesară.⁴⁹

De asemenea interesul lui Goldiș pentru țăranime e și el pe deplin explicabil, iar dragostea pentru aceasta un sentiment firesc. Totul e însă ca lucrurile să fie privite într-un contact mai larg, din care neapărat să nu fie omis nici unul din țelurile sociale fundamentale și nici mijloacele cele mai adecvate de realizare a acestora. De asemenea să nu se piardă din vedere nici una din forțele sociale pozitive existente. Ceea ce sîmănătorismul, de pildă, și în bună măsură și poporanismul ardelen, nu făceau.

Trebuie însă spus că, avînd tendințe, prin intermediul unor convingeri și acțiuni ca cele arătate mai sus, de a aluneca ușor pe panta unor asemenea curente de idei, în plan politic Goldiș face mai puțin decît în plan cultural. Aceasta poate și datorită faptului că problemele care stăteau, din punct de vedere național, în fața românilor ardeleni erau atît de acute încît nu i-au permis unui om de acțiune, așa cum categoric era cel la care ne referim, să jertfească adevărul de dragul unor concepții eronate. Și, fără îndoială, că o asemenea stare de lucruri i-a asigurat luptei sale o eficiență sporită.

Se cuvine de asemenea menționat faptul că în activitatea sa politică

---

⁴⁶ *Tribuna*, XI, 1907, nr. 107 (13/26 mai), p. 5—6.

⁴⁷ Dr. Arpad Lebl, lucr. cit., rev. cit., p. 275.

⁴⁸ Goldiș considera că muncitorul are condiții de viață ceva mai bune decît țăranul. El trăind la oraș, primea un salariu și se bucura de lucruri ce-i oferea orașul.

⁴⁹ V. Goldiș, *Veniți cu noi*, în *Românul*, I, 1911, nr. 4 (6/19 ianuarie), p. 1.

Goldiș se dovedește totuși interesat și de soarta proletariatului industrial.⁵⁰ El înfierează astfel vehement în 1907 în parlamentul de la Budapesta teroarea guvernului îndreptată împotriva clasei muncitoare și a sindicatelor, amenințate cu dizolvarea, sau chiar supuse acesteia (Sindicatul zidarilor din Budapesta)⁵¹, considerind că „toate acestea sînt măsuri anti-constituționale”⁵² și cerind respectarea dreptului de asociere și întrunire a muncitorilor; în caz contrar aceștia avînd deplina îndreptățire la grevă, la răzvrătire generală.⁵³ Ca să nu mai vorbim despre lupta pentru votul universal, de exemplu, unde Goldiș și socialiștii se aflau prin forța împrejurărilor pe aceleași poziții și astfel cel dintîi apăra și interesele clasei muncitoare indiferent de naționalitate.⁵⁴

Este neîndoios că o asemenea atitudine o datorează intelectualul ardelean în bună măsură influențelor pe care le au (exercitat asupra lui ideile socialiste și marxismul. (Aradul era un centru cu tradiții revoluționare, cu un număr de muncitori mereu în creștere, ca urmare a dezvoltării industriale permanente a orașului). Această orientare a sa mai vădită de prin 1910 a fost sesizată încă de contemporani.⁵⁵

Astfel, în 1913, *Telegraful român* îl acuză pe Goldiș că prin discursul său de la adunarea generală din Caransebeș, a *Societății pentru înființarea unui fond de teatru român* (ținută în același an) a răspindit ideile materialismului istoric așa cum a mai făcut-o și în 1909, de pildă conducînd adunarea generală a Asociațiunii arădene și în 1912 în broșura tipărită în limba maghiară cu titlul „*A nemzetiségi Kérdésről*”. Constatînd asemenea tendințe organul de presă clerical de la Sibiu atrăgea atenția lui Goldiș că dă dovadă de astfel de atitudini și opțiuni care nu-i sînt îngăduite unui secretar consistorial.⁵⁶ Răspunzînd în ziarul „*Románul*”, al cărui director era⁵⁷, Goldiș —care refuză să răspundă la întrebarea dacă e în fond idealist sau materialist — repetă idei mai vechi ale sale, la care ne vom referi în continuare, și anume că „numai prin bună-

---

⁵⁰ Nicolae Ceaușescu, *Raport la cel de al XI-lea Congres al Partidului Comunist Român*, Editura politică București, 1974, p. 7—14; *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, Editura politică, București, 1975, p. 23—28.

⁵¹ Interesul pe care Goldiș l-a dovedit față de proletariatul industrial îl găsim exprimat în articolul din jurnalul său intitulat „*Socialismul*” în care face interesante reflecții asupra evoluției proletariatului din Europa. El scrie că a participat la demonstrații de stradă organizate de socialiști la Viena (în anii 1882—1884) pe cînd se afla student acolo și că l-au impresionat foarte mult aceste demonstrații. El respinge aspirarea și exploatarea capitalistă ca și dictatura lui Bismarck, elogiind revoluția franceză. De asemenea mărturisește că el personal crede în victoria socialismului cu următoarea precizare: „*Sînge trebuie să curgă pentru ca să se nască planta nobilă*” (V. Goldiș, *Iegyzetek*, 1880, VII osztály, (Insemnări, 1880, clasa a VII-a liceală), p. 10. Apud, Gh. Șora, *Vasile Goldiș: Jurnal din tinerețe*, în *Orizont*, XXVII, 1976, nr. 5 (6 februarie), p. 5.

⁵² *Aradi Közlöny*, 22, 1907, nr. 134 (14 iunie), p. 1; *Drapelul*, VII, 1907, nr. 62 (2/15 iunie), p. 1—2.

⁵³ Dr. Árpád Lebl, *Lucr. cit.*, rev. vit., p. 272.

⁵⁴ *Drapelul*, VII, 1907, nr. 62 (2/15 iunie), p. 1—2.

⁵⁵ *Tribuna*, XII, 1908, nr. 238 (25 octombrie/7 noiembrie), p. 3 și nr. 246 (4/17 noiembrie), p. 2.

⁵⁶ *Tribuna*, XIV, 1910, nr. 270 (14/27 decembrie), p. 3—4.

⁵⁷ *Telegraful român*, LXI, 1913, nr. 115 (5/18 noiembrie), p. 467.

stare materială se pot ridica popoarele la civilizație, prin subordonarea desăvârșită a intereselor individuale, intereselor obștești” și că, tocmai cerînd și practicînd o asemenea subordonare a reușit social-democrația să aibă atîția aderenți.⁵⁸ Goldiș nu șovăie însă să se declare, pe față chiar, adept al materialismului istoric⁵⁹ și să scrie: „concepția materialistă a istoriei este justă”.⁶⁰

De asemenea el participă la unele adunări ale socialiștilor⁶¹, urmărind dezbaterile cu toată atenția, stabilește contacte prietenești cu conducători ai acestora.⁶² Și vede lupta pentru eliberarea socială și națională ca trebuînd să fie dusă — de către partidele naționale ale tuturor popoarelor asuprite în strînsă colaborare cu reprezentanții clasei muncitoare, cu socialiștii⁶³, militînd totodată pentru realizarea acestei alianțe, ceea ce dă emoții autorităților maghiare.⁶⁴

În 1908, în timpul campaniei duse împotriva proiectului de lege electorală reacționar al contelui Andrassy Gyula (prim-ministru și ministru de interne maghiar, n.n.) Goldiș atrăgea atenția că „alături de popoarele țării stă un partid puternic, partidul muncitorimii. Avem în el un hotărît frate de arme”. Și avertiza: „Să știe deci puternicii zilei că am dat mina cu partidul social democrat”.⁶⁵ Într-un interviu acordat în anul 1917 ziarului *Arad és vidéke* vorbind în numele partidului Național Român și chiar al întregului popor român din Transilvania, Goldiș arată „am simpatizat cu partidul social-democrat și de mai multe ori s-a întîmplat că împreună cu acest partid am ținut adunări comune, „Căci — arată de asemenea Goldiș — și Partidul Social democrat vrea aceleași dorinți ca noi, ne sprijinim reciproc în lupta noastră”.⁶⁶

Foarte semnificativă, în ceea ce ne interesează acum, se arată în scrisoarea pe care la 11 ianuarie 1911⁶⁷ Goldiș i-o adresează lui Constantin Dobrogeanu-Gherea. Declarîndu-se în aceasta ca un vechi adorator (desigur prin intermediul lui Ion Luca Caragiale)⁶⁸ al militanțului socialist — căruia i se adresează cu „Iubite domnule Gherea”, exprimîndu-și admirația pentru „Geniul d-voastră atît de concis și limpede” și felicitîndu-l

⁵⁸ *Românul*, III, 1913, 245 (8/21 noiembrie), p. 6.

⁵⁹ Arh. C.C. al P.C.R. fond. 57, unitatea de păstrare nr. 8, apud Gh. Anghel (și alții). Din arhiva Constantin Dobrogeanu-Gherea, în *Era Societății*, LII, 1972, nr. 5 (13 mai), p. 43, *Românul*, III, 1913, nr. 245 (8/21 noiembrie), p. 6, *Tribuna*, XIV, 1910, nr. 270 (14/27 decembrie), p. 3—4.

⁶⁰ Dr. Arpad Lebl, lucr. cit., rev. cit., p. 262, 275.

⁶¹ V. Goldiș, *A nemzetiségi kérdésről* (Despre problema naționalităților), Tipografia Concordia, Arad, 1912, p. 3.

⁶² *Aradi Közlöny*, XXII, 1907, nr. 134 (14 iunie), p. 1; *Tribuna*, XII, nr. 239 (26 octombrie/8 noiembrie), p. 3—4.

⁶³ *Ibidem*.

⁶⁴ Dr. Arpad Lebl, lucr. cit., rev. cit., p. 262, *Aradi Közlöny*, XXII, 1907, nr. 216 (21 septembrie), p. 2—6.

⁶⁵ *Idem*, *ibidem*.

⁶⁶ Vasile Goldiș, *Cu socialiștii în Tribuna*, XII, 1908, nr. 246 (4/17 noiembrie), p. 2.

⁶⁷ *Arad és vidéke*, XXXVII, 1917, nr. 186 (11 august), p. 4.

⁶⁸ Arh. C.C. al P.C.R. fond. 57, unitatea de păstrare nr. 8, apud Gh. Anghel (și alții). Din arhiva Constantin Dobrogeanu-Gherea, în *Era socialistă*, LII, 1972, nr. 5 (13 mai), p. 43.

„din inimă“ pentru „frumoasa“ lui lucrare „Neoioabăgia“. „(Lectura a fost deliciu pentru mine, atât de convingător, atât de adevărat)“, intelectualul ardelean îi cere celui alt permisiunea de a reproduce părți din respectiva lucrare în ziarul *Românul*, al cărui director era și-l solicita totodată în calitate de colaborator al aceleiași organ de presă.

Sorisoarea respectivă ne dezvăluie și mobilurile care au dus la apropierea lui Goldiș de ideile socialismului. Căci autorul ei arată, la un moment dat, după ce consemnează faptul, că „*Tribuna și pînă acum mi-a aruncat în fața noua evoluțiune spre teoriile marxiste. Nu cred adecă în sectarismele științifice și sînt de părere că omul cu adevărat inteligent niciodată nu trebuie să fie preocupat de direcțiuni științifice, ci să fie gata a primi adevărurile reale, unde le găsește*“.⁶⁹ Refuzînd deci dogma și căutînd mereu, neobosit, adevărul Goldiș s-a apropiat tot mai mult de ideologia socialistă și marxistă pentru că în ea a găsit — cum era și firesc — numeroase adevăruri sociale. Tot atât de adevărat este însă că rîndurile citate mai sus dovedesc și un anumit eclectism pe care înțelegea Goldiș să îl așeze la baza concepțiilor sale și care va face — alături de alte cauze — ca cel despre care vorbim să nu devină totuși un socialist (și cu atât mai puțin un marxist) în adevăratul și deplinul înțeles al cuvîntului.

De fapt, el rămîne, totuși, pînă la urmă, un democrat burghez (chiar dacă mult mai radical decît mulți alții) ceea ce face ca autoritățile maghiare să îl considere de-a dreptul un revoluționar⁷⁰, legat totodată — ca referînt eparhial — și de interesele clerului înalt al românilor transilvăneni. Dar cu toate acestea ideologia clasei muncitoare — repetăm — și-a pus nu o dată amprenta modelului său de a gîndi și acționa în cele mai importante probleme legate de soarta poporului român.

În paginile *Românului* se va scrie într-adevăr cu simpatie despre mișcarea socialistă.⁷¹ De asemenea, Goldiș își include în programul său politic revendicări ale acestei mișcări. „*Eu nu sînt socialist*“, recunoaște undeva el însuși, dar adaugă totodată imediat în continuare: „*însă lupta pentru fericirea poporului, iar fericirea această necesită socializarea mijloacelor de producție*“.⁷² Altcîndva intelectualul ardelean declară că nu e nici măcar sub influența ideilor socialiste⁷³. Era însă o declarație în parlamentul de la Budapesta și ca atare trebuie considerată doar ca un gest de mare prudență.

Chiar în același context sînt de aflat însă limite ale înțelegerii de către Goldiș a țelurilor luptei socialiste. Astfel el scrie că „*în curînd socialiștii vor găsi modul de îmbunătățire a raporturilor agrare fără ca să atingă interesele marilor proprietari, îndeplinind totuși dorința țăra-*

---

⁶⁹ Ș. Cioculescu, *Viața lui I. L. Caragiale*, Ediția a III-a, Editura Minerva, București, 1972, p. 367—408.

⁷⁰ Arh. C.C. al P.C.R., fond 57, unitatea de păstrare nr. 8, apud, Gh. Anghel (și alții). Din arhiva Constantin Dobrogeanu Ghera, în *Era Socialistă*, LII, 1972, nr. 5 (13 mai), p. 43.

⁷¹ Dr. Arpad Lebl, lucr. cit., rev. vit., p. 264.

⁷² Dr. Arpad Lebl, lucr. cit., rev. cit., p. 274, 261.

⁷³ Ibidem, p. 268.

nilor care duc dorul pământului.⁷⁴ Nu e mai puțin adevărat însă faptul că, pentru a vedea lucrurile în mod obiectiv, științific, e necesar să luăm în considerare pe de o parte și faptul că înșiși socialiștii acum, la începutul veacului XX, nu mai erau de fapt marxști consecvenți, aceasta spre deosebire de comuniști. Ei au abandonat în tot mai mare măsură principiul transformărilor revoluționare limitându-se la acțiuni și mișcări reformiste. Pe de altă parte unii din membrii conducerii Partidului Național Român, din care făcea parte și Vasile Goldiș, erau moșieri, fapt care l-a determinat să evite și cu aceștia un conflict direct.

De pe poziții categoric marxiste judecă Goldiș lucrurile atunci când consideră că, așa cum activitatea omului nu este posibilă dacă acționează împotriva legilor naturii, tot astfel nici politica nu trebuie să însemne opoziție față de legile sociale, ci din contră, ea trebuie desfășurată în strânsă concordanță cu acestea cunoscându-le și folosindu-le.⁷⁵ Este ceea ce și cere românii ardeleni să facă.⁷⁶

Datorită influențelor exercitate asupra sa de către ideologia și mișcarea socialistă (care la rându-i îl prețuia pe Goldiș invitându-l să ia parte la acțiuni ale ei — împotriva proiectului legii electorale a contelui Andrássy, de pildă — și încurajându-i cu simpatie programul de luptă.⁷⁷ Vasile Goldiș vedea cu clarviziune faptul că afirmarea muncitorilor se va face în primul rând în industria grea, unde ei pot mai lesne să dobândească simțul solidarității de clasă. Și în același timp apără dreptul la grevă al proletariatului, arătând că muncitorul este nevoit să recurgă la această armă, deoarece alături de el — referirea privește autoritățile statului austro-ungar — nu e nimeni în vreme ce proprietarului îi stau la dispoziție toți, „*începînd de la solgăbirou pînă la viceșpan, pînă la fișpan, ba chiar pînă la ministru*“. De asemenea Goldiș vede, tot sub înfrîurirea binevenită a ideilor socialiste, caracterul de clasă al statului și pretinde că „*legislațiunea*“ (...) să sară *într-ajutorul muncitorului sărac*“.⁷⁸ Pornind de la aceasta el consideră că progresul unui neam are la bază nu un destin protector, ci dezvoltarea condițiilor materiale a forțelor de producție, și, în consecință, conducătorii ce se vor devota patriei și poporului lor (și așa trebuie să fie adevărații conducători — arată Goldiș), sînt datori să afle cea mai potrivită politică social-economică, care utilizînd conștient „*condițiunile proprii*“ specifice (idee iarăși foarte importantă) să ducă la „*întemeierea fericirii*“ propriului popor.⁷⁹

Spiritul ideilor socialiste e conținut și în modul cum concepe Goldiș lumea viitorului: „*A sosit vremea muncii folositoare* — scrie el astfel într-un articol publicat în *Tribuna* — și tot mai mult ne apropiem de lumea frumoasă, unde chiar numai această muncă va fi măsurătoarea fericirii individuale a fiecărui viețuitor, unde fiecare om se va putea feri în măsura muncii sale pe care o va presta spre întemeierea binelui obștesc.

⁷⁴ Apud, Ibidem, p. 272.

⁷⁵ *Tribuna*, XI, 1907, nr. 107 (13/26 mai), p. 5—6.

⁷⁶ Apud, Cf. Dr. Arpad Lebl, lucr. cit., rev. cit., p. 272.

⁷⁷ V. Goldiș, *Avertisment*, în ziarul cit., p. cit...

⁷⁸ Ibidem.

⁷⁹ *Tribuna*, XII, 1908, nr. 238 (25 octombrie/7 noiembrie), p. 3.

⁸⁰ *Tribuna*, XI, 1907, nr. 107 (13/26 mai), p. 5—6.

Să ne pregătim de cu vreme pentru lumea ce va să vie și după ce fără îndoială, lumea aceasta va fi lumea muncitorilor, să ne facem cu toții muncitori, și să ne îmbrăcăm cu zalele tari ale trezirii, ale muncii neobosite, ale crutării, ale sănătății și moralității“.⁸⁰

Dincolo de încărcătura de utopism a acestor rinduri răzbate aspirația ardentă și nobilă a celui ce le-a scris către o lume a unei intense activități constructive colective, a fericirii, a întemeierii statului social al omului doar pe contribuția sa la viața obștească. Și tot acum încrederea noastră nestrămutată în iminența unei asemenea societăți.

După Goldiș sensul existenței umane e dobândit numai în context social și național, iar bunăstarea individuală se poate realiza numai în măsura în care fiecare contribuie, după puterile sale, la fundamentarea bunăstării obștești, a poporului său. Totodată intelectualul ardelean subliniază (făcînd apel și la versurile lui Vasile Alecsandri din „Hora Unirii“) faptul că sînt țeluri care nu pot fi realizate pe cale individuală, ci doar prin unirea eforturilor, și — lucru foarte important — că pe măsura ce crește conștiința socială a unui popor membrii acestuia să arată tot mai mult dispuși de a-și aduce aportul la propășirea și fericirea întregi obști.⁸¹

De asemenea, Vasile Goldiș, reliefează realitatea potrivit căreia clasele de sus stau — după cum se exprimă el — „sprijinite pe brațele muncitoare ale poporului lor“.⁸² De aici concluzia — fondată pe același utopism care îi caracterizează gîndirea — că aceste clase sînt datorare să lupte pentru a crea o viață mai bună poporului, să-l lumineze și să-i arate calea pe care poate scăpa de mizeria și deci prospera, deși însuși Goldiș recunoaște altcîndva radicala, iremediabila opoziție între cei din clasa de sus și oamenii din popor, afirmînd că pe aceștia din urmă „boierii și așa nu-i pot înțelege“.

În anul 1917, Goldiș a scris în limba maghiară un amplu studiu intitulat „Antisemitismul“, ridicînd un protest categoric împotriva persecuției la care erau supuși evreii și demascînd caracterul diversionist al politice antisemite duse de clasele exploatatoare din diferite țări. Mizeria și vrajba dintre oameni — arată cu justete autorul scrierii — nu e opera evreilor, ci a sistemului de organizare socială nedreaptă. Războiul a adus aceleași suferințe și evreilor, ca și celorlalte popoare și naționalități. Și exprimîndu-și convingerea că lumea se va prefăce, deoarece zidurile vechii cetăți se clatină, Goldiș îndeamnă totodată, iarăși influențat, se poate considera, fără a greși, de spiritul ideologiei socialiste și marxist-leniniste „omule nu vătămă pe om“.⁸³

Ceea ce însă, în altă ordine de idei, el nu sesizează — datorită limitelor de clasă ale gîndirii, sale, dar totodată și faptului că înăși mișcarea socialistă din Transilvania vremii a făcut puțin în această direcție — e utilitatea și necesitatea alianței dintre proletariatul de la orașe și masele

---

⁸⁰ V. Goldiș, *Serbările de la Arad*, în *Tribuna*, XIV, 1910, nr. 38 (19 februarie/4 martie), p. 1—3.

⁸¹ Ibidem.

⁸² Despre toate acestea, vezi Ibidem.

⁸³ Ibidem.

lărgi ale țărănimii asuprite, constituită pe baza unor interese fundamentale comune. Iată de ce întotdeauna Goldiș tratează separat problemele satului și pe cele ale muncitorimii industriale.

În studiul său despre „*Tendințele social-politice și curente de idei în Transilvania în anii luptei pentru unire*“, Miron Constantinescu evidențiază influența gândirii socialiste și marxiste asupra lui Goldiș ca și cite ceva din legăturile sale cu social-democrații, arătând totodată că, sub înfrigurarea mișcării muncitorești, în anii chiar dinaintea și în timpul primului război mondial în general, tendințele democratice s-au accentuat în cadrul P.N.R. Autorul studiului pomenit vorbește despre informațiile tot mai ample cu privire la lupta proletariatului găzduite cu generozitate în paginile „*Românului*“ ca și despre alte acțiuni semnificative pe această linie legate de același organ de presă, condus de Vasile Goldiș. Se arată astfel că într-un articol apărut în 1915 se afirmă hotărît că „*socialismul ca doctrină a luptei de clasă e un adevăr*“ sau că „*Românul*“ a aplaudat manifestul lansat de Partidul Social Democrat din Ungaria adresat parlamentului prin care se cere votul universal, pentru toți cetățenii, indiferent de naționalitate.⁸⁴

De asemenea, într-o altă lucrare a sa („*Date noi cu privire la unirea Transilvaniei cu România*“) Miron Constantinescu evidențiază rolul important, progresist al lui Goldiș în tratativele purtate de Partidul Național Român cu Partidul Social Democrat, în 1918, pentru formarea celui Consiliu Național Român, despre care am mai avut ocazia să amintim și pregătirea dezlipirii Transilvaniei de statul maghiar și subliniază unele relații pe care Goldiș le-a avut întotdeauna cu socialiștii.⁸⁵

Orientarea pozitivă în relațiile cu socialiștii a lui Goldiș (încă din perioada prezenței acestuia parlament, 1906—1918), manifestările sale de simpatie pentru lupta clasei muncitoare și uneori — chiar de sprijinire a acesteia, influența exercitată asupra lui de ideologia și mișcarea socialistă a fost arătată și de alți cercetători de azi, cum ar fi academicianul Ștefan Pascu⁸⁶, I. Iacoș⁸⁷, L. Banyai și Al. Porțeanu⁸⁸, I. D. Siciu⁸⁹, Hajós József⁹⁰, sau istoricul iugoslav Arpad Lebl (care arată faptul că Vasile Goldiș considera că numai socialiștii vor găsi „*modul de îmbunătățire a raporturilor agrare*“, pentru a satisface dorința țăranilor fără pământ.⁹¹

⁸⁴ Biblioteca Municipiului Arad, Acte și scrisori privind pe Vasile Goldiș, Vol. cit., dos. cit., fila. 221, 228, 229.

⁸⁵ M. Constantinescu, *Tendințe social-politice și curente de idei în Transilvania în anii luptei pentru unire*, în *Lupta de clasă*, XLVIII, 1968, nr. 11 (noiembrie), p. 35.

⁸⁶ M. Constantinescu, *Date noi cu privire la unirea Transilvaniei cu România*, în *Viața românească*, XIX, 1966, nr. 12 (decembrie), p. 140—148.

⁸⁷ Șt. Pascu, *Marea Adunare Națională de la Alba Iulia*, Cluj, 1968, p. 359; 367, 374—375.

⁸⁸ *Unirea Transilvaniei cu România*, 1 decembrie 1918, sub redacția lui I. Popescu-Puțuri și dr. A. Deac, Editura politică, București, 1970, p. 331, 391, 346.

⁸⁹ Lupta mișcării muncitorești transilvănene pentru făurirea statului național unitar, în *Lupta de clasă*, XLVIII, 1968, nr. 11 (noiembrie), p. 45.

⁹⁰ Aspecte ale colaborării Partidului Național Român din Transilvania cu mișcarea socialistă, în *Studii*, 21, 1968, nr. 1, p. 95—97.

⁹¹ V. Goldiș (1862—1834), în, V. Goldiș, *Despre problema naționalităților*, Editura politică, București, 1976, p. 15—85.

Frumos și adevărat scrie academicianul Ștefan Pascu atunci când subliniază adeziunea lui Vasile Goldiș la mișcarea socialistă. „*Socialiștii nu se lasă amăgiți de manevre răuvoitoare, ca aceea a unui ziar burghez maghiar care a omis din interviul lui Vasile Goldiș tocmai punctele privitoare la muncitorime: asigurarea drepturilor și avantajelor legiferate în cele mai avansate state democratice ale Apusului; socializarea în mod evolutiv a mijloacelor de producție; asigurarea celei mai largi libertăți presei, întrunirilor de asociere și deplină libertate de propagare a tuturor gândurilor*“⁹²

Legătura permanentă a lui Vasile Goldiș cu mișcarea socialistă reprezintă o latură foarte importantă, demnă de toată atenție, a activității și personalității sale. Așa se explică strînsa sa colaborare cu cercurile intelectuale ale intelectualității maghiare, cu membrii cercurilor „Darwin“, de la Oradea, cu gruparea din jurul revistei „Huszadik Század“ a lui Iászi Oszkár⁹³ și „Societatea de științe sociale“ de la Oradea, legate de asemenea de cercul progresist „Galilei“ de la Budapesta⁹⁴, cu social-democrații români ca de pildă Constantin Dobrogeanu-Ghera, A. Novac și Eugen Rozvan.⁹⁵

Contactul cu social-democrații datează de foarte multă vreme și Goldiș le acordă pe tot parcursul activității sale o mare importanță, sesizînd încă din 1903, în ajunul răscoalelor țărănești de la Alesd⁹⁶, (Bihor) și Sepreuş (Arad), 1904⁹⁷, multiplele puncte comune din programul Partidului Social-Democrat și Partidului Național Român. Văzînd de pe acum în social-democrație, în mișcarea muncitorească în general, un factor de prim ordin în lupta pentru eliberarea națională și emancipare socială a tuturor popoarelor asuprite din monarhie, Goldiș face următoarea declarație (în 1903) despre mișcarea socialistă: „*Socialismul — după părerea mea — are drept principiu de bază ca fiecare om din lume să fie remunerat după propria lui muncă. Este un ideal pe care trebuie să-l subscrie fiecare om (...)* Viitorul este al socialiștilor și acesta este principiul pe baza căruia se va dezvolta societatea viitoare. La români, în special la românii din Ungaria, această idee va pătrunde cu ușurință în inima poporului, va găsi acolo un teren prielnic. Poporul român este dealtfel asuprit, de data asta mă refer nu la asuprirea națională, ci la cea materială, el va fi predispus pentru socialism. Este de-a dreptul uimitor că de-abia acum și nu mai devreme a apărut la noi socialismul.“⁹⁸

Rezultă cu suficientă claritate din aceste rînduri viziunea dialectică a lui Vasile Goldiș asupra dezvoltării în viitor a națiunii române, întreprinderea, în concepția sa ideologică, a intereselor individului cu cele ale societății, rolul acesteia și al obștei în făurirea civilizației și a culturii

⁹² Șt. Pascu, lucr. cit., p. 367.

⁹⁴ E. Gall, *Nemzetiségfogalom: történet és jelentés* (Noțiunea de naționalitate: istoricul și însemnătatea sa), în *Utunk*, XV, 1973, nr. 4 (26 ianuarie) și nr. 5 (2, februarie), p. 6—7.

⁹⁵ Idem.

⁹⁶ I. Szikszay, M. Popa, I. Bulei, *Eugen Rozvan*, București, Editura politică, 1971, p. 42.

⁹⁷ *Nagyvárad*, XXXIII, 1903, nr. 95 (26 aprilie), p. 3.

⁹⁸ *Noi vrem pămînt*, în *Tribuna*, VII, 1903, nr. 76 (27 aprilie/10 mai), p. 1—2.

materiale. Perorația lui Vasile Goldiș pentru acest adevăr al dialecticii materialiste nu putea sfîrși în chip mai fericit decît prin acel îndemn către poporul român la muncă pașnică, constructivă, prin care el își cucerește azi un loc demn între popoarele libere, independente și suverane.⁹⁹

Militînd deci pentru drepturile legitime pe tărîm social ale clasei muncitoare și ale țărănimii, indiferent de naționalitate Goldiș se va ocupa și de drepturile naționale ale tuturor popoarelor asuprite din Austro-Ungaria, inclusiv a celui român. Ideea națională ocupă — după cum vom vedea — un loc primordial în gîndirea lui Vasile Goldiș, căci de abia întors de la studiile din străinătate, unde i se formase, am văzut în ce împrejurări, conștiința apartenenței de neam, el începe a urmări pas cu pas evenimentele ce se petrec pe acest plan, în Transilvania și Banat, și „în măsura în care își lărgea orizontul, prin studii și experiență, nedreptatea neamului său abandonat creștea în proporții¹⁰⁰, adică o percepea cu atît mai mult.

După Goldiș principiul național este tăria și garanția existenței unui popor.¹⁰¹ Românii, consideră el, n-ar fi rezistat vitregiilor soartei dacă n-ar fi fost conștienți de unitatea lor națională, dacă n-ar fi existat la ei conștiința de neam: „*Prin ceasurile vrajbiei otrăvitoare — scria astfel într-un articol publicat în Cuvîntul Ardeleanului — în sufletele neamului întreg a tresărit deodată conștiința solidarității noastre naționale, a românilor de pretutindeni și spre dureroasa uimire a tuturor dușmanilor noștri de veacuri, am dat neîndoielnică dovadă de sănătatea noastră, ca națiune conștie (conștientă, n.n.) de sine și de înaltele sale aspirațiuni.*”¹⁰²

Din asemenea convingeri pornesc și următoarele cuvinte pline de vibrație, rostite de Goldiș în cadrul parlamentului maghiar din Budapesta: „*Declarăm aici, că naționalitatea ni-e mai scumpă ca orice libertate din lume, Și avem atîta tărie sufletească să declarăm că oricine ne-ar ataca și în viitor naționalitatea, noi totdeauna vom fi gata să ne-o apărăm cu toate puterile, căci sau vom dobîndi drepturile ce ni se cuvin sau vom pieri.*”¹⁰³

Goldiș se simte ca atare îndreptățit din toate punctele de vedere să afirme: „*a noastră e țara aceasta*”¹⁰⁴, (Transilvania, n.n.) și totodată să proclame deplina îndreptățire a luptei românilor pentru a-și cîștiga drepturile uzurpate. „*Dacă este adevărat — spunea el astfel în parlamentul maghiar — (...) că este trădător de patrie cel ce-și iubește cu patimă naționalitatea, dacă sînt trădătoare popoarele care cer să se cultive în limba lor proprie, dacă sînt trădători cei care pretind să fie cirmuiți în limba lor, atunci Or. Cameră, da, sîntem trădători de patrie*”¹⁰⁵.

⁹⁹ Nagyvárad, nr. cit., p. cit.

¹⁰⁰ Gh. Șora, *Din activitatea politică a lui Vasile Goldiș înainte de 1918*, în *Apulum*, VIII, 1971, p. 442—443.

¹⁰¹ S. Dragomir, *Vasile Goldiș, luptătorul și realizatorul politic*, Sibiu, 1936, p. 5.

¹⁰² V. Goldiș, *Război și pace*, în *Cuvîntul Ardealului*, II, 1927, nr. 2 (4 ianuarie), p. 1.

¹⁰³ Ibidem.

¹⁰⁴ *Drapelul*, VIII, 1918, nr. 26 (1/14 martie), p. 2.

¹⁰⁵ Apud.

Aceeași îndreptățire a drepturilor românilor ardeleni și a luptei pentru dobândirea acestora e continuată și într-o altă afirmație a lui Goldiș și anume că patriotismul „*nu este monopolul nimănui*“.¹⁰⁶

Se cuvine deci să zăbovim ceva mai mult asupra modului în care este concepută problema națională în gândirea social-politică a lui Vasile Goldiș pentru a descoperi una din vechile lui pasiuni, asupra căreia a meditat ani în șir și asupra căreia a elaborat numeroase articole și studii, printre care și acela intitulat „*Geneza politicii de pasivitate la român*“ sau „*Problema națională în Ungaria*“, rămas până la moartea sa în manuscris, dar scris de prin anii 1895—1896.

Cel mai generos material documentar, în această problemă, ni-l oferă cuvântările sale ținute în perioada anilor 1906—1909 în parlamentul de la Budapesta, ca și broșura referitoare în întregime la problema națională pe care a tipărit-o la Arad în anul 1912, în limba maghiară, cu titlul „*A nemzetiségi Kérdésről*“ și în care unele din aspectele politice la zi sint mai profund și mai analitic dezbătute.

Conform formației sale de istoric, Vasile Goldiș privește problema națională neapărat în constituirea și evoluția sa prin timp. Aceasta fără îndoială nu din pasiune a cercetării pentru cercetare, ci pentru ca din aceasta să poată desprinde concluzii și căi de urmat utile prezentului. Este și ceea ce alături de ideea fundamentării cit mai temeinice a drepturilor istorice și valențelor creatoare ale poporului român, îl determină că, alături de un Augustin Bunea, T. V. Păcățean, Ioan Lupaș, Silviu Dragomir și alții, să militeze, după 1900, pentru activizarea secției de istorie — ca și a celei literare, dealtfel a „*Astreii*“¹⁰⁷ Goldiș considera, așa cum afirmă într-un studiu tipărit postum, că „*o clarificare a prezentului însă fără cunoașterea trecutului este imposibilă. Și ca urmare — arată el, în același loc — va trebui deci să ne ocupăm înainte de toate cu trecutul lui din motivul amintit și mai ales fiindcă afirmațiunile noastre privitoare la prezent argumentele ni le dă numai lumina acestui trecut.*“¹⁰⁸ Vorbind în fața alegătorilor săi de la Radna, în 1907, omul politic român se va referi din nou la această idee, considerînd că: „*noi trebuie să cunoaștem dimineța, trecutul țării noastre din veacuri, cum a fost, ca să putem cunoaște și înțelege ceea ce este și de ce este așa și nu alcumva.*“¹⁰⁹ Datorită acestei atitudini, patriotul ardelean în discursurile sale istorice, va face mereu racordări la actualitate și invers. În lucrarea sa amintită ceva mai sus, „*A nemzetiségi Kérdésről*“ (Despre problema naționalităților), la origine gândită ca o conferință substanțială, amplă, însă și definitorie pentru modul cum gîndește Goldiș problematica respectivă, și cum înțelegea să o abordeze. De aceea îi vom acorda atenția cuvenită.

¹⁰⁶ *Tribuna* (Supliment), XI, (30 ianuarie/12 februarie), p. 1—4. Cf. Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîșirii construcției socialiste*, vol. 3, Editura politică, București, 1969, p. 700—701. Despre situația grea în care se aflau în secolul trecut țările române vezi și K. Marx, *Însemnări despre români* (manuscrise inedite), Editura Academiei R.S.R., 1964, p. 103—178.

¹⁰⁷ Dr. Arpad Lebl, lucr. cit., rev. cit., p. 272.

¹⁰⁸ Ar. St. Sibiu, fond „*Astra*“, dosar 1902, fila, 570.

¹⁰⁹ Ed. I. Găvănescu, *Un studiu inedit a lui Vasile Goldiș*, în *Hotarul*, IV, 1936, nr. 2—3, p. 29.

Vasile Goldiș își propunea să realizeze deci „*în perspectivă istorică*”¹¹⁰ o conturare în trăsături mari și generale, esența problemei naționalităților din Ungaria și — cum era firesc — în special a problemei române”,¹¹¹ (de fapt, ideile sale sînt de interes mai general, vizînd o serie de aspecte în plan larg teoretic). Nu însă practicînd un subiectivism partizan, ci precizează însuși autorul într-o scurtă introducere, fundamentînd și analizînd științific, obiectiv faptele.¹¹²

De unde mobilul care a determinat reflecțiile lui Goldiș conținute în această soriere a sa? Tocmai din acea necesitate resimțită de a se realiza un studiu temeinic, profund, servind găsirii unor soluții practice. Ne-o spune într-un fel chiar autorul, atunci cînd arată că „*problema naționalităților este în momentul de față cea mai importantă problemă politică a Ungariei*”, iar „*rezolvarea acestei probleme constituie una din cele mai arzătoare probleme ale statului*”, punînd deci, așa cum evidențiem și mai sus, accentul pe prezent.¹¹³

Ne-o spune însă și mai clar atunci cînd afirmă că este preocupat de stabilirea modului de soluționare a problemei naționale.¹¹⁴

Demn de reliefat este apoi faptul că Goldiș înțelege să așeze la baza analizei efectuate o concepție „*materialistă*”, ba într-un loc el spune chiar „*materialist istorică*”,¹¹⁵ deși după cum vom vedea, nu va fi vorba decît de influențe ale acesteia, considerînd că numai de pe o asemenea platformă (materialismul istoric este „*singura bază justă și sigură*”¹¹⁶ — spune Goldiș) este posibilă dezvăluirea esenței problemei naționale și aflarea căilor de rezolvare judicioasă a ei.

Intrînd în abordarea subiectului pe care și l-a propus, intelectualul român constată mai întîi că regatul maghiar, încă de la crearea lui, a conținut în sine diferite popoare și naționalități, dar că — afirmă el — totuși, multă vreme, în ciuda unei asemenea stări de lucruri n-a existat în Ungaria o propriu-zisă problemă a naționalităților. Or, se arată în lucrare, „*dacă existența naționalităților conlocuitoare ar fi cauza exclusivă a problemei naționale, atunci în Ungaria problema națională ar exista de 1000 de ani*.”¹¹⁷ În realitate, însă, continuă Goldiș, istoria dovedește că o asemenea problemă „*propriu-zisă*” a apărut doar spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea, fapt care la rîndul lui demonstrează că drept cauză a acestei probleme trebuie socotită „*formația prezentă a dezvoltării istorice*”. Și Goldiș sorie: „*Pînă cînd legile vieții economice n-au impus soluționarea problemei naționalității, nici măcar n-a existat o astfel de problemă, iar cînd ea va fi definitiv soluționată, corespunzător intereselor economice, atunci din nou nu va mai exista, în Ungaria, o problemă a naționalităților*.”¹¹⁸

¹¹⁰ *Tribuna*, XI, 1907, nr. 25 (1/14 februarie), p. 4.

¹¹¹ V. Goldiș, *A nemzetiségi Kérdésről*, p. 65.

¹¹² *Ibidem*, p. 1.

¹¹³ *Ibidem*, p. 2.

¹¹⁴ *Ibidem*, p. 3.

¹¹⁵ *Ibidem*.

¹¹⁶ *Ibidem*, p. 65.

¹¹⁷ *Ibidem*.

¹¹⁸ *Ibidem*, p. 3.

Ce se poate spune despre aceste idei ale lui Goldiș? Este de remarcat întâi importanța pe care el o acordă factorului economic (material deci) în existența socială. De asemenea conștiința realității (chiar dacă pe această cale se ajunge la idei amendabile), că problema națională are o istorie a ei, legată tocmai de evoluția aceluia factor economic hotărîtor. În altă parte a studiului său Goldiș găsește o formulare încă mai clară și mai complexă a acestei probleme, reluînd, după Otto Bauer, că „*evoluția fiecărei națiuni oglindește istoria modului de producție și a proprietății*“.¹¹⁹ Implicat se degajă și convingerea autorului cum că problema națională se pune într-un mod deosebit în perioada descompunerii orînduirii feudale și consolidării capitalismului. În sfîrșit, în aceeași scriere Goldiș precizează, în mod just, că sentimentul național se poate naște numai existînd un contact cu alte națiuni.¹²⁰ Deci posibilitatea astfel a sesizării, pe de o parte, a diferențelor etnice existente, față de acestea, iar pe de alta, tot prin comparație, a trăsăturilor unitare în interiorul comunității etnice date, înrudirile dintre majoritatea acestor teze și concepția marxistă asupra respectivei problematice. Se cuvine însă neapărat făcute delimitări critice necesare. Astfel, Goldiș consideră, în mod eronat, că pînă în secolul al XVIII-lea Ungaria (și Transilvania) nu a cunoscut problema națională. Și într-un discurs parlamentar al său afirmă de asemenea că „*în trecut nu a existat chestie națională. În trecut poporația s-a împărțit în două categorii, în *populus hungaricus*, care cuprindea nobilimea și în *plebes hungarica**“.¹²¹ În realitate însă lucrurile nu au stat așa. În condițiile feudalismului românii de sub coroana maghiară au fost permanent considerați ca doar tolerați, iar religia lor nu făcea parte dintre cele recepte, asupra națională (și deci și problema respectivă în sine, cu referirea specială la români) a existat continuu, așa cum a existat și o conștiință a apartenenței de neam. Că odată cu apariția burgheziilor naționale și în consecință cu dezvoltarea mai amplă a conștiinței naționale, pe diverse terenuri, problemele se pun în alt fel, cu mai multă combativitate și clarviziune, pe plan politic propriu zis, asta e iarăși drept, dar în același timp altceva. Or, tocmai confundînd existența problemei naționale (prezentă din momentul apariției unor discriminări de această natură) cu afirmarea ei în arena politică (naționalitatea inițial nu e conștientă — arăta el) cade Goldiș în eroare. E drept că e vorba de o eroare, se pare intenționată, care putea sluji într-un fel interesele românilor ardeleni, căci punîndu-se accentul pe o așa zisă apariție, în regatul maghiar, doar la un anumit moment dat a problemei naționale și specificîndu-se (ceea ce e în principiu just) că nu viețuirea în aceleași granițe a mai multor popoare a determinat-o, se ajunge la ideea că, pe de o parte, această problemă poate fi tot atît de bine și soluționată, iar pe de altă parte că rezolvarea ei nu cere desființarea naționalităților din Imperiul austro-ungar, ci din contră, acordarea de drepturi și libertăți egale acestora cu națiunea dominantă, realizîndu-se astfel o concordanță cu cerințele etapei sociale existente

¹¹⁹ Ibidem, p. 4.

¹²⁰ Ibidem, p. 10.

¹²¹ Ibidem, p. 12.

(„corespunzător intereselor economice“).¹²² Interesant este însă că într-un alt loc, și anume într-un discurs parlamentar al său rostit în anul 1906¹²³ — deci cu șase ani dinaintea apariției lucrării sale „*A nemzetiségi Kérdésről*“ (1912) — Goldiș nu vorbește despre apariția relativ recentă a problemei naționale, ci din contră, afirmă contrariul: „*Chestia noastră e o chestie seculară, o chesite veche*“.¹²⁴

Să revenim însă la studiul său în limba maghiară în care Goldiș simțind nevoia să delimiteze noțiunea de „naționalitate“ — într-o formulă prea vagă și defectuoasă — arată că prin ea „*trebuie să înțelegem o colectivitate a caracterelor care a luat ființă din comunitatea de interese a oamenilor care trăiesc în același loc*“.¹²⁵ (Charaktergemeinschaft). În altă parte autorul va face precizarea foarte semnificativă și importantă — că e vorba și de „*comunitatea destinelor economice*“.¹²⁶ Intelectualul ardelean cnosideră că apartenența la o naționalitate nu e dată nici de originea etnică, nici de „*apartenența politică*“, nici de limbă, nici de religie. Ba chiar, autocontrazicindu-se, nici de „*teritoriul locuit*“¹²⁷ deși, în alt loc revine iar la ideea că „*teritoriul (...) este (...) tipsia și retorta (tégely és lombik) formării naționalității*“,¹²⁸ și dă exemple în sprijinul poziției sale: norvegienii și danezi, croații și sîrbii vorbesc aceeași limbă, dar formează naționalități deosebite; francezii din Elveția și Franța sint, în schimb, de aceeași naționalitate deși trăiesc pe teritorii și state diferite.¹²⁹

În această problemă autorul lucrării se arată, după cum se poate remarca, destul de confuz și neinspirat. El nu are dreptate contestînd criteriul originii etnice comune și pe cel al limbii, care sint puse la temelia considerării marxiste a formării națiunii iar ultimul dintre ele — ce ciudățenie! — constă, după cum am văzut, una din ideile forță ale concepției culturale ale lui Goldiș însuși; iar exemplul său privitor la norvegieni și danezi, respectiv croați și sîrbi nu rezistă întrucît în aceste cazuri nu e vorba de fel de aceeași limbă, ci de limbi înrudite.

Revenind apoi la contradicția semnalată deja anterior, se pune întrebarea: naționalitatea rămîne totuși pînă la urmă un *dat* al „*oamenilor*

¹²² *Tribuna*, XI, 1907, nr. 14 (18/31 ianuarie), p. 3—4.

¹²³ Vasile Goldiș, lucr. cit., p. 13.

¹²⁴ T. V. Păcățian, *Cartea de aur sau luptele politice naționale ale românilor de sub coroana ungară*, vol. 8, Sibiu, Tiparul Tipografiei arhidiecezane, 1915, p. 289.

¹²⁵ V. Goldiș, lucr. cit., p. 6.

¹²⁶ V. Goldiș, lucr. cit., p. 4 (Vasile Goldiș este primul român care prin lucrarea sa *A nemzetiségi Kérdésről* (Despre problema naționalităților), întreprinde o strălucită analiză a problemei naționale din Europa pe baza concepției materialist-istorice. Lucrarea ni se pare cu atît mai importantă cu cît ea a fost scrisă în perioada de descompunere a Imperiului austro-ungar și a înăsprii asupririi naționale a românilor și a celorlalte popoare din monarhie. De asemenea trebuie subliniat curajul și clarviziunea gîndirii goldișene în problema națională, noutatea concepției cu privire la întregul trecut al problemei naționale care îl preocupă în cele mai mici amănunte.

Ulterior Goldiș va aduce noi rețușări concepției sale despre problema națională, mergînd pînă la autodeterminare, la despărțirea Transilvaniei de Ungaria și unirea ei cu România).

¹²⁷ Ibidem, p. 16.

¹²⁸ Ibidem, p. 4.

¹²⁹ Ibidem, p. 6.

conlocuitori“ sau ea nu depinde de „comunitatea teritoriului locuit“? Este evident că, spre deosebire de „Națiune“ căreia teritoriul unic (dar nu și neapărat granițele statale) îi este absolut necesar ca ea să se constituie și să existe ca atare: „naționalitatea“ odată constituind nu depinde de acest factor (exemplul lui Goldiș privitor la francezi și elvețieni din naționalitate franceză e evident). Tot atât de elocvent e și faptul că inițial ea nu a putut apare în lipsa comunității teritoriale (ca să revenim la același exemplu, în faza lor de etnogeneză toți francezii, indiferent de locul unde se află ei, acum, au beneficiat de un teritoriu de formare comun).

Cu aceste precizări pe care Goldiș nu le face, să mai remarcăm faptul că în ce privește „apartenența politică“ și religia, autorul lucrării are dreptate. Însă totodată și că acea „colectivitate a caracterelor“ pe care — pe urmele unor teoreticieni străini, cum ar fi Otto Bauer, cu a sa lucrare „Die Nationalitätenfrage und die Sozialdemokratie“, (1910) — pune atâta accent, se arată a fi un criteriu nerealist și ca atare inoperant, neștiințific.

Poziția lui Goldiș nu surprinde numai din punct de vedere al, lacunelor ei ca fundamentare științifică, ci și prin faptul că ceea ce în general nu i se întâmplă acestui înflăcărat patriot, care fără a cădea în subiectivism și denaturări, știe totuși să apere interesele poporului său — ea oferea numeroase argumente tocmai reacțiunii maghiare. Căci dacă e clar că opinia după care „naționalitatea“ nu e zăgăduită și determinată de granițe politice servea cauzei românității ardeleni și afirmării frăției acesteia cu românii de peste Carpați, tot atât de evident și faptul că respingerea unor criterii ca cel al unității etnice și limbii comune puteau servi ca arme în favoarea celor ce susțineau că pe teritoriul monarhiei ungare trebuie să existe și există o singură naționalitate: cea maghiară.

Care să fie explicația acestei situații?

Imposibilitatea lui Vasile Goldiș de a se ridica totuși la discutarea în plan foarte înalt, teoretic, generalizator, a problemei naționale cu consecvență în afirmații și abordarea subiectului de pe o platformă teoretică vast cunoscătoare, a specialistului; și în consecință „rătăcirea“ lui într-un labirint, din care nu mai poate ieși la lumina logicii? Formularea greoaie, confuză a respectivelor opinii pare a conduce înspre o asemenea concluzie.

În schimb demnă de toată atenția este remarcă sa cu privire la transformările pe care le are prin vreme o naționalitate, ea fiind — după expresia lui Goldiș — „un product natural creat în mod evolutiv“.¹³⁰ În această direcție autorul lucrării — așa cum am mai arătat — este adeptul convingerii socialistului Otto Bauer, care spunea — pe bună dreptate — în spirit autentic marxist, că „dezvoltarea fiecărei națiuni este expresia istoriei modului de producție și de proprietate“.¹³¹ (opinie împărtășită și de maghiarul Acsady), Pe această linie Goldiș consideră cu îndreptățire că însăși apariția națiunii într-un anumit moment istoric, se datorează

¹³⁰ Ibidem, p. 4.

¹³¹ Ibidem, p. 11.

în primul rînd stadiului de dezvoltare economică la care a ajuns societatea respectivă.¹³²

În același timp el își exprimă părerea că „două sau mai multe naționalități pot forma cu timpul o singură naționalitate, dar această naționalitate nouă nu va fi niciodată una din cele precedente ci o naționalitate complet nouă, un compus, nu un amestec.”¹³³

De asemenea, merită reținută — chiar dacă e exprimată cu insuficientă pregnanță și claritate sesizarea raporturilor dintre individ și colectivitatea în care trăiește, în sensul că cea de-a doua exercită o influență covârșitoare, inelectabilă asupra primului „(caracterul național nu este altceva decît determinatiunea direcției de voință a fiecărui membru al națiunii prin comunitatea de soartă cu toți membrii națiunii)”¹³⁴ — scrie Goldiș, văzînd deci această influență ca pe un torent căruia omul nu i se poate sustrage.

În schimb, iarăși ca un aspect criticabil, Goldiș nu face adesea deosebire între noțiunile de „naționalitate” și „națiune” și „popor” — care fără îndoială au și numeroase trăsături comune, considerîndu-le în mod declarat, a avea aceeași sferă de cuprindere. Într-una din confuziile între „naționalitate” și „națiune” ajunge Goldiș să considere că prima dintre acestea — ca problemă — apare în Ungaria și Transilvania abia în secolul al XVIII-lea, de cînd a început lupta pentru făurirea idealului național, ca expresie a conștiinței burgheze de națiune română. Specifică totuși — nu însă vizînd esențe — că în cazul termenului de „popor” care „i se asociază pretutindeni ideea de inferioritate”¹³⁵ deci e adesea destinat spre a desemna masele de jos. Încearcă apoi, tangențial însă, indirect și neconcludent să deosebească un sens — să-i spunem — adjectivul — abstract noțiunii de naționalitate, atunci cînd arată: „Vorbim astfel de naționalitate maghiară, de naționalitate română și în general de naționalități, înțelegînd prin această expresie nu caracter, ci popoare.”¹³⁶ Și sesizează o pluritate de sensuri (politic, etnic, juridic) prin care se definește națiunea. Astfel el afirmă că „în accepțiunea politică, prin națiune se înțelege totalitatea cetățenilor unui stat, indiferent de naționalitate: din punct de vedere etnic, sub denumirea de națiune înțelegem totalitatea indivizilor de aceeași naționalitate, indiferent de statul în care trăiesc.”¹³⁷; iar în sens juridic se înțelege prin națiune „totalitatea acelor locuitori ai unui stat care au dreptul de a dispune din punct de vedere politic.”¹³⁸

Referitor la acest din urmă sens Goldiș ține să specifice avînd în aceasta, deplina dreptate că „în Ungaria, mai ales în trecut, cuvîntul „națiune” se folosește exclusiv în acest sens. Națiunea era totalitatea nobililor iar libertatea națională un privilegiu al nobililor,”¹³⁹ indiferent

¹³² Ibidem, p. 20—21.

¹³³ Ibidem, p. 5.

¹³⁴ Ibidem, p. 6.

¹³⁵ Ibidem, p. 7.

¹³⁶ Ibidem.

¹³⁷ Ibidem, p. 7—8.

¹³⁸ Ibidem, p. 8.

¹³⁹ Ibidem.

de originea lor etnică. (Până azi — arată Goldiș referindu-se firește la timpul cînd și-a scris lucrarea — există români, sîrbi, slovaci etc. care sînt membri ai acestei națiuni maghiare politice, în timp ce există unguri care nu sînt.¹⁴⁰ Așa cum, de asemenea, sub „*populus*“, *populus hungaricus* sau mai simplu *hungari* s-a înțeles totdeauna și exclusiv categoria celor care în statul maghiar aveau dreptul de a dispune în conducerea politică a statului“. Și aceștia au fost, precizează Goldiș, văzînd iarăși foarte just lucrurile, și aducînd drept mărturie Tripartitumul lui Verböczy — „maghiar și nemaghiar“, deopotrivă, dar în același timp — pină la 1848 — „*exclusiv înaltul cler, marea nobilime și nobilimea*“.¹⁴¹

Privind apoi stările de fapt din epoca sa autorul precizează, într-o viziune la fel de veridică: „*Sub denumirea de națiune politică maghiară, nici azi nu putem înțelege altceva decît „populus“-ul lui Verböczy, respectiv totalitatea persoanelor care în Ungaria au drepturi politice putînd exista astfel maghiari, români, slovaci etc. . . care sînt membri ai acestei națiuni politice maghiare și maghiari, români, slovaci care nu sînt membri ai acestei națiuni maghiare în ce privește soarta țării*“.¹⁴²

Și Goldiș încheia capitolul respectiv al lucrării sale repetînd din nou, cu o amărăciune și o ironie constatarea că națiunea politică maghiară de azi este succesorul legal al populusului lui Verböczy și moștenitorul său faptic.¹⁴³

Fără îndoială că în această analiză a sa, după cum se poate lesne observa există numeroase puncte comune cu pozițiile istoriografiei marxiste. Ceea ce de fapt și face ca opiniile respective ale lui Goldiș să apară cititorului de azi în mare parte ca lipsite de vetustețe, rostite parcă nu cu atîtea decenii în urmă, ci de pe pozițiile cercetării științifice a prezentului. Spunînd aceasta nu înseamnă firește că nu observăm și anumite elemente — puține însă — prin care Goldiș se îndepărtează de pe pozițiile științei istorice marxiste și al marxismului în general. Astfel, după cum se știe, sensul „*etnic*“ pe care îl stabilește cel în cauză noțiunii de „*națiune*“, nu e luat în considerare de către aceasta, decît numai pe linia combaterii unor concepții burgheze, datorită caracterului său exclusiv subiectiv și generator de discordie între popoare. Dar, cum spuneam, asemenea aspecte discutabile sînt minime în contextul dat de Vasile Goldiș.

Pe de altă parte el critică faptul că oficialitățile din Ungaria susțin că nu există o naționalitate, ci numai o națiune maghiară, „*căruia îi aparțin și celelalte popoare ale țării*“. Dar, arată el, „*din definirea științifică a noțiunii de naționalitate maghiară, comunitatea de caracter maghiară și fiecare maghiar este membru al acestei naționalități, ale acestei comunități de caracter*“. Și adaugă: „*Cei ce susțin că nu există naționalitate maghiară, nu știu ce vorbesc și își neagă tocmai naționalitatea maghiară cu care vor să ne mîndrească*“. „*În cazul că totalitatea naționali-*

¹³⁹ Ibidem.

¹⁴⁰ Ibidem, p. 7—9.

¹⁴¹ Ibidem, p. 9.

¹⁴² Ibidem, p. 9—10.

¹⁴³ Ibidem, p. 9.

tății maghiare reprezintă totalitatea națiunii maghiare, atunci naționalitățile nemaghiare nu pot ține de națiunea maghiară, iar dacă națiunea maghiară este formată de toate naționalitățile din Ungaria atunci naționalitatea maghiară nu mai e națiune maghiară. Acest lucru este complet limpede”.¹⁴⁴ Tot atât de limpede este și faptul că discutind o asemenea problemă, Goldiș urmărea iarăși afirmarea drepturilor la existență națională de sine stătătoare ale românității de sub coroana ungară.

Reluând teza cu privire la posibilitatea, demonstrată de istorie, că din două sau mai multe naționalități să se nască una nouă, unitară, Goldiș arată în continuare în ce privește teritoriul Ungariei (și al Transilvaniei) că un asemenea fenomen nu s-a produs deoarece nu a fost vorba de o comunitate totală în sensul că fiecare dintre naționalități a deținut totuși teritorii distincte, în care era majoritară și totodată dispunea de instituții proprii specifice. Foarte interesantă (dar folosind ca premisă forțată în a susține lipsa conștiinței și deci a problemei naționale în feudalism, pe baza tezei amintite mai sus despre necesitatea contactului cu alte popoare pentru sesizarea propriei individualități etnice), este și remarca pe care autorul, lucrării o face în acest context că de fapt „s-au creat astfel relații nu între naționalități, ci între clase. Feudalismul cu instituțiile sale s-a dezvoltat la toate popoarele. Supușii diferitelor naționalități, cei bogați, s-au grăbit, în mod firesc, să-și facă iobagi pe cei mai slabi; ei s-au alăturat cu plăcere nobilimii maghiare, pentru a exploata cu forțe unite pe iobagi. Le-a fost cu atât mai ușor cu cât cultura nobilimii nu era nici maghiară, nici de altă naționalitate, ci una cu totul străină: cultura latină”.¹⁴⁵ E vorba deci de o unire pe baza acelorași interese de clasă, economice, sociale și politice. În aceste condiții „cei de altă naționalitate, asimilați în clasa dominantă, pierd orice comunitate de interese cu propriul lor neam, pierzând astfel și sentimentul de solidaritate națională care dealtfel era foarte vag și mai mult instinctiv decât conștient”.¹⁴⁶ Din păcate însă, intelectualul ardelean nu duce constatarea sa până la capăt, considerând inconsecvent, ușor speculativ și în fond neîntemeiat — că, pe de altă parte, „masele de iobagi ale diferitelor naționalități aveau o soartă identică de vreme ce purtau cu toții același jug, dar nu aveau o soartă comună”, aceasta pe considerentul că iobagul nu a luat parte la viața de stat ci „făcea ce ordona stăpinul, lumea lui fiind mizeria și gospodăria lui”.¹⁴⁷

E clar că recunoașterea comunității — reale — în ciuda condițiilor arătate de către Goldiș, reale ele însele, și în acest al doilea plan, nu ar fi afectat cu nimic existența a diferite naționalități, ceea ce constituie cu totul altă problemă. Totodată greșit — prin exclusivism — considera Goldiș că iobagii s-au apropiat unii de alții nu datorită limbii sau culturii comune (decă apartenenței la aceeași naționalitate) ci numai pentru a lupta împreună în vederea micșorării dărilor și poverilor ce le erau impuse.¹⁴⁸

¹⁴⁴ Ibidem, p. 7.

¹⁴⁵ Ibidem, p. 13.

¹⁴⁶ Ibidem, p. 14.

¹⁴⁷ Ibidem.

¹⁴⁸ Ibidem, p. 15.

Trebuie remarcat iarăși ca pozitiv însă faptul că intelectualul ardelean privește și pe plan teoretic problema națională în strinsă legătură cu cele de ordin social. Astfel, în scrierea pe care o analizăm, el face în paralel și o *scrutare* a evoluției statului în general și a celui maghiar în special. E și aci loc pentru ca Vasile Goldiș să realizeze apropieri de marxism. El preia astfel ideea lui Ingatie Acsády, care în introducerea unei opere despre istoria iobăgimii maghiare apărută în 1906 afirma că: „*Ambele, statul și organizarea muncii, sînt în strînsă legătură una cu alta, astfel încît înflorirea sau ruina uneia influențează direct pe cealaltă*“.¹⁴⁹ Și astfel ajunge să privească însăși evoluția națiunii într-un sistem de relații vaste. De asemenea face considerații asupra economiei naturale închise în Evul mediu (o numește „*economia cea mai primitivă, îngustă, familială*“¹⁵⁰ și urmărește apariția în cadrul ei a celor două clase fundamentale ale respectivei orînduiri caracterizate atît pe linia trăsăturilor economice (în funcție de raporturile de proprietate) cît și pe cea a deținerii sau nu a unor drepturi politice.

Goldiș vede cu justete și faptul că formațiunea economică capitalistă „*sporește puterea centrală*“¹⁵¹ ca și faptul că în Ungaria nu numai burghezia este cea care va flutura steagul național, dar în același timp, paralel cu ea și nobilimea, pe alte considerente însă: luptînd astfel împotriva puterii centrale care ajunsese să fie reprezentată de un element străin, Curtea de la Viena (de fapt de la un moment dat — arată Goldiș — și burghezia va ajunge să lupte împotriva acesteia, voind să dețină ea cîrma statului să se poate îngriji singură de interesele sale,¹⁵² căci totuși, Ungaria era tratată de Austria ca o colonie.¹⁵³ Legat de aceasta autorul scrierii despre care discutăm reia și observația făcută anterior de Ludovic Szeberenyi (Situția țăranilor din Ungaria) că, în asemenea condiții „*orice cucerire națională constituțională* (obținută de Budapesta, n.n. *înseamnă cîte o nouă înrobire a țăranilor*“¹⁵⁴.

Într-un veritabil spirit marxist vede Goldiș caracterul progresist al burgheziei și mecanismul acestei stări de fapt în perioada luptei sale pentru putere, în epoca iluminismului. Interesată de a-și asigura o piață internă largă și mai complexă ea e pentru ridicarea culturală și în general a nivelului de trai a maselor și în primul rînd a țăranimii, căreia îi ia apărarea în fața aristocrației feudale. Același lucru îl urmărește și datorită necesității pe care o resimte de a beneficia de muncitori cu nivel intelectual mai înalt. Goldiș arată de asemenea: „*Cea mai prețioasă bogăție a capitalismului, a producției de mărfuri, este forța de muncă. Dar în sistemul feudal sursa cea mai bogată a forței de muncă o constituie masele de iobagi legate de pămînt, supuse total stăpînului feudal. Din această cauză pentru producția de mărfuri eliberarea iobagilor este de importanță vitală*“.¹⁵⁵

¹⁴⁹ Ibidem, p. 10.

¹⁵⁰ Ibidem.

¹⁵¹ Ibidem, p. 17.

¹⁵² Ibidem, p. 21.

¹⁵³ Ibidem, p. 22—23.

¹⁵⁴ Ibidem, p. 18.

¹⁵⁵ Ibidem, p. 25.

Totodată a sesizat faptul că și statul austriac se arată interesat, în perioada respectivă de ridicarea poporului, căci „din țărani se formează armata permanentă, țăranul plătește impozitul în locul nobililor”¹⁵⁶ Și ca atare urmărește „să apere țăranii prin diferite instituții de samavolniciile marilor proprietari, realizându-se astfel o serie de relații între stat și țăran.”¹⁵⁷ Totodată, sub absolutismul luminat al Mariei Tereza și Iosif al II-lea, arată Goldiș, pe lângă că s-a urmărit protejarea țăranilor, s-au întreprins și acțiuni pe linia luminării acestora, prin învățatură; întrucât „noua formă a producției sociale nu avea nevoie de germani ci de cumpărători și de muncitori pricepuți, așa cum și statul avea nevoie de țărani mai luminați și capabili să plătească impozite, în școlile populare create de noua orînduire, învățămîntul se desfășura în limba poporului,”¹⁵⁸ ceea ce a dus — arată de asemenea Goldiș — la trezirea conștiinței naționale. Totodată, continuă el, „forma schimbată a producției sociale dă naștere micilor comercianți, meșteșugarilor și învățătorilor”, ulterior pe avocat, medic și funcționarul de stat, preoți, farmaciști etc., deoarece permanent în procesul de dezvoltare și consolidare a burgheziei sporește și numărul intelectualilor la popoarele și naționalitățile nemaghiare.¹⁵⁹

Pe linia analizei istorice întreprinse, Goldiș trece apoi într-o succesiune logică, la reliefaarea primelor lupte naționale ale burgheziei române din Transilvania vorbind despre „*Supplex libellus valachorum*” ca act politic prin care se cerea răspicat că „națiunea română să fie pusă în drepturile ei politice și civile”.¹⁶⁰ Arătînd revendicările formulate cu acea ocazie (inclusiv posibilitatea creării unei industrii proprii și accesul la cultură) Goldiș sublinia existența la baza lor a principiilor societății burgheze. El sesizează totodată cititorilor lupta similară a multor popoare și naționalități (ca sîrbii, croații, slovacii etc.).

Privind iarăși complex lucrurile — așa cum ne-a obișnuit adesea — Goldiș cu o apreciabilă luciditate evidențiază și faptul că „clasa burgheză și intelectualitatea care se constituia în sinul naționalităților avea interesul vădit ca poporul său să dobîndească drepturi politice și să ajungă într-o stare materială mai bună, pentru că astfel și propria ei situație să se îmbunătățească”.¹⁶¹ Iată o frază care ne demonstrează că Vasile Goldiș știa și putea să vadă limpede anumite lucruri chiar dincolo de platforma pe care el însuși se afla. De asemenea, pe un plan general, autorul scrierii consideră că burghezia de oriunde ar fi ea susține „drepturile omului și lupta împotriva absolutismului” și a Vienei, ca fiind în interesul ei propriu.¹⁶² Și remarcă, găsind, e drept, unele circumstanțe atenuante celei de-a doua: „Cauza reală a exploatării economice a țării a fost nobilimea. Dar burghezia nu a văzut cauza ci mai mult faptele provocate de cauză”¹⁶³ intervenită la un moment dat între nobilimea și burghezia maghiară („în

---

¹⁵⁶ Ibidem, p. 19.

¹⁵⁷ Ibidem.

¹⁵⁸ Ibidem.

¹⁵⁹ Ibidem, p. 20—21.

¹⁶⁰ Ibidem.

¹⁶¹ Ibidem, p. 21.

¹⁶² Ibidem.

¹⁶³ Ibidem, p. 25.

acest fel se întâlnește burghezia cu nobilimea¹⁶⁴ în lupta lor — chiar dacă „din motive complet opuse”¹⁶⁵ împotriva Vienei. Mecanismul acestui proces (implinit în cursul revoluției de la 1848) este sesizat cu multă finețe: „Burghezia a luptat pentru a fi părtașă la puterea de stat, iar nobilimea s-a alăturat acestei lupte minată de instinctul de conservare dându-și seama că dacă împreună cu burghezia va înfăptui constituția burgheză — chiar cu prețul privilegiilor ei feudale — atunci în cadrul acestei constituții, conform unui raport de forțe normal, tot ea, nobilimea va fi încă multă vreme factor hotărîtor, păstrîndu-și sub alte forme privilegiile de pînă atunci. Nobilimea a recunoscut că nu mai poate domina ca în evul mediu, bazîndu-se numai pe puterea ei economică și politică, împotriva statului, ci numai datorită acestuia. Din această cauză nobilimea a urmărit să acapareze conducerea statului și acceptînd conducerea unui membru al intelectualității, a lui Kossuth Lajos; a intrat în legislația din 1848, a intrat în revoluție”.¹⁶⁶

Sînt cuvinte și constatări la care istoricul de astăzi nu mai poate adăuga efectiv nimic. Goldiș arată apoi și faptul că în asemenea condiții, burghezia și nobilimea, dorindu-se cît mai puternice, și-au propus realizarea maghiarizării forțate a tuturor celorlalte popoare și naționalități conlocuitoare, adoptînd steagul șovinismului și creînd astfel, în fond, o mare și continuă tensiune.

În continuare Goldiș arată tendințele, inițiativele și efectele acestei politici: declararea limbii maghiare ca limbă oficială și exclusivă pentru toate școlile și — în perspectivă — pentru toate bisericile, înființarea de grădinițe de copii gîndite în același context, efectuarea de colonizări și proiectarea dizlocării populației nemaghiare. „Aceste încercări de maghiarizare nu au decurs din necesitățile țării și nici n-au fost impuse de modul producției sociale, ele au fost deformații ale dezvoltării normale a ideologiei naționale maghiare, simptomele febrei generale”.¹⁶⁷ Și accentuează totodată asupra caracterului diversionist față de interesele reale ale înseși maselor populare maghiare (în primul rînd ștergerea oricăror privilegii feudale).

Cu subtilitate sesizează apoi Goldiș un alt aspect, cel al intereselor comune ale popoarelor nemaghiare din regat nu numai cu masele populare maghiare, dar chiar și cu burghezia maghiară. „Situția popoarelor nemaghiare față de revoluție a avut un caracter particular, și a fost destul de grea. Și popoarele nemaghiare au dorit abolirea feudalismului și pe acest plan dorințele lor erau identice cu ale burgheziei și maselor populare maghiare. Popoarele nemaghiare au fost de acord cu poporul maghiar și în dorința unei vieți constituționale. Dar șovinismul manifestat în dieta transilvană și în dietele reformatoare maghiare le-au speriat! După aceste antecedente, mai ales după atitudinea exagerat de șovină a lui Kossuth, s-au putut teme pe drept cuvînt că în cazul victoriei revoluției maghiare, maghiarii vor începe lupta rasială împotriva lor”.¹⁶⁸ „Dacă dezbaterile

¹⁶⁴ Ibidem, p. 24.

¹⁶⁵ Ibidem.

¹⁶⁶ Ibidem, p. 26.

¹⁶⁷ Ibidem, p. 24.

¹⁶⁸ Ibidem, p. 26—27.

dietelor reformatoare maghiare — scrie în continuarea acestei idei Goldiș, cu o bună intuire a adevărului — ar fi decurs sub semnul egalității între națiuni, mai mult ca sigur că aspectul țării ar fi fost cu totul altfel în momentul izbucnirii revoluției (de la 1848, n.n.) și poate s-ar fi creat armonia între toate naționalitățile țării¹⁶⁹ Este convingerea care l-a caracterizat la vremea lui, după cum se știe și pe Micolae Bălcescu care a militat inclusiv, în mod practic, pentru realizarea înțelegerii între revoluționarii români și maghiari din Transilvania pe asemenea baze egalitare.

Justă se arată și părerea lui Goldiș că, deși înfrintă, revoluția de la 1848 s-a arătat eficientă prin urmările sale, atât pe plan social-economic (depășirea feudalismului, „modernizarea statului”,¹⁷⁰ cit și pe cel național. De fapt „naționalitățile nemaghiare — arată Goldiș — cumpănind bine lucrurile, nu au câștigat mult, dar noul absolutism a fost mai îngăduitor față de ele, decît dietele reformatoare din Transilvania și Ungaria”.¹⁷¹ Ceea ce e un adevăr. Autorul lucrării și exemplifică această opinie a lui, amintind de posibilitățile care s-au oferit acum pentru constituirea „Astrei”, pentru înființarea la Brașov sau Brad a unor școli românești, de crearea mitropoliei ortodoxe și de adoptare de către dietă (în 1868) a legii privitoare la egalitatea naționalităților. Dar, arată el de asemenea, după încheierea pactului dualist lucrurile s-au schimbat din nou în rău. Legat de aceasta trebuie însă neapărat să spunem că Goldiș, în mod eronat, considera — ca și un Jászy Oszkár sau Garami — că puterea a trecut din nou numai în mâinile fostei clase privilegiate, a nobilimii feudale,¹⁷² absolvind astfel burghezia maghiară, în mod neîntemeiat, de vină. Afirmatia lui că s-a realizat „constituționalismul, parlamentarismul modern”, dar nobilimea feudală a „elaborat astfel constituția încît în conducerea politică a țării și în legislație factorul hotărîtor a rămas tot această nobilime”,¹⁷³ trebuie considerate ca exprimînd numai pe jumătate adevărul. Desigur, nobilimea a continuat să dețină un rol important, inclusiv — așa după cum arăta Goldiș prin intermediul instituției virilismului și în conducerea comitatelor. Dar burghezia a luat și ia parte direct și indirect la viața politică a statului, a profesat și a — prin păturile ei reacționare — un acerb șovinism, gîndit a-i apăra interesele de clasă.

În schimb, cu justețe constată intelectualul ardelean că interesele economice ale statului reclamă o democratizare a vieții politice. Dar că unui asemenea curent, clasa dominantă i se pune cu îndrîjire, deoarece fiecare instituție cu adevărat democratică i-ar afecta pozițiile, situația avantajoasă. Aceasta cu atât mai mult cu cît o democratizare reală ar face ca ponderea politică să treacă de partea popoarelor și naționalităților nemaghiare, reprezentate de o populație cu mult mai numeroasă.

În ciuda politicii discriminatorii la care sînt supuse popoarele nemaghiare din monarhie — arată Goldiș — tutuși au reușit și ele intrucitva

¹⁶⁹ Ibidem, p. 28.

¹⁷⁰ Ibidem.

¹⁷¹ Ibidem.

¹⁷² Ibidem, p. 29.

¹⁷³ Ibidem.

¹⁷⁴ Ibidem, p. 30—31.

să cunoască o evoluție, în sensul, în primul rând, că într-un timp relativ scurt s-a format din sinul lor o burghezie și o intelectualitate (din care face parte și un numeros cler) destul de importantă. De asemenea ei au și o anumită viață culturală, pornind de la școlile pe care le posedă, cărora li se adaugă însă și diverse societăți, publicații în limbile respective, etc. Totodată Goldiș nu scapă din vedere nici instituțiile de credit existente sau asociații de comercianți și meseriași.

Ca urmare a acestei dezvoltări — precizează el — „conștiința națională prinde rădăcini în straturi tot mai largi“ la popoarele nemaghiare și mai ales la români, unde nu există sat „să nu se citească ziar românesc“. ¹⁷⁴ De aici imposibilitatea maghiarizării lor forțate, fie pe căi directe, fie ocolite, perfide (introducerea limbii maghiare, ca obligatorie în școli și în relațiile cu factori administrativi, maghiarizarea denumirii comunelor și a numelor de persoane, etc. ¹⁷⁵ Combătind totodată demagogia, formulă folosită de oficialități după care fiecare cetățean al statului maghiar trebuie să cunoască limba oficială, dar totodată pe deplin liber ca în particular să folosească în cazul că aparține unei alte naționalități și limba sa maternă, Goldiș arată intențiile ascunse ale acestei atitudini și bineînțeles că știind acest adevăr, cercurile reacționare maghiare urmăresc în pseudoliberală atrăgând atenția că „Niciodată n-a fost și nici nu va fi în lume un popor bilingv (sic!). Indivizii pot vorbi mai multe limbi, se poate întâmpla ca întreaga intelectualitate a unui popor să vorbească două sau mai multe limbi, dar un întreg popor niciodată n-a vorbit și nu poate vorbi două limbi.“ ¹⁷⁶ Cu alte cuvinte, autorul lucrării dă de înțelese că știind acest adevăr, cercurile reacționare maghiare urăresc în fond, prin iluzii amăgitoare, să ajungă la realizarea maghiarizării tuturor locuitorilor statului. Liniștit însă, Goldiș consideră că „în condițiile reale însă e cu desăvârșire exclus ca masele largi ale poporului român să-și însușească limba maghiară“, căci, conchide el cu fermitate, „poporul român nu poate fi maghiarizat“. ¹⁷⁷ Și precizează în deplin spirit științific: „Popoarele nu învață limba maghiară pentru că nu e posibil și pentru că nu vor“, ci pentru că este imposibil, ¹⁷⁸ adică e o idee obiectiv irealizabilă. O aceeași atitudine și din aceleași considerente are el și față de ideea de stat maghiar unitar (în sensul de statul unei singure naționalități pe care o consideră o „utopie nenorocită“, ¹⁷⁹ care „s-ar zdrobi de legile progresului veșnic al omenirii“. ¹⁸⁰

Pe de altă parte Goldiș critică politica oficialităților statului de a frustra celelalte naționalități de posibilitatea de culturalizare (inclusiv de școlarizare în limba maternă), caracterul demagogic, neaplicarea în practică a prevederilor constituționale față de popoarele nemaghiare, prac-

¹⁷⁵ Ibidem, p. 32.

¹⁷⁶ Ibidem, p. 33—35. În acest sens vezi și V. Goldiș, *Dicționarul toponomastic-geografic al teritoriului locuit de români în Ungaria și Transilvania, în Transilvania, XXXIII, 1902, nr. IV, Sibiu, p. 142; Gh. Șora, Preocupări de etnografie la Vasile Goldiș, în Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei, Cluj, 1973, p. 667—671.*

¹⁷⁷ Ibidem, p. 35.

¹⁷⁸ Ibidem, p. 39.

¹⁷⁹ Ibidem, p. 42.

¹⁸⁰ Ibidem, p. 42.

ticindu-se de fapt „absolutismul cel mai batjocoritor”,¹⁸¹ cel mai mirșav, mergînd pînă la nerecunoașterea partidelor lor naționale. („Dintre toate statele constituționale — scrie Goldiș referindu-se la soarta Partidului Național Român — numai Ungaria s-a ambiționat să interzică un partid printr-o simplă hotărîre ministerială”).¹⁸² El accentuează caracterul absurd și artificial periculos și dăunător pentru un stat care menține o astfel de situație.¹⁸³

Pornind de la constatarea inevitabilității schimbărilor, Goldiș exprimă totodată în numele românilor de sub coroana maghiară, o serie de doleanțe: „Eu doresc — scrie el — ca românii din Transilvania să se îmbogățească, să se înculturalizeze, să aibă multe școli, academie, teatru, universitate, bănci, tot felul de asociații, fabrici, o clasă de agricultori civilizată și mulțumită, o clasă mare a burgheziei și o intelectualitate puternică”.¹⁸⁴ Intelectualul român ajunge la concluzia că nesatisfacerea acestor doleanțe va duce la „demoralizarea opiniei publice”, căci, în general, „eliminarea totală de la drepturi și de la orice adevăr al naționalităților atenuază interesul maselor față de noțiunea de drept și față de adevăr”,¹⁸⁵ ca și față de guvern și față de clasele conducătoare aflate la puterea politică în Ungaria. De asemenea, toate acestea împiedică democratizarea în ansamblu a statului, inclusiv „și pe teritoriile propriu-zise maghiare”, și totodată „împiedică și conducerea corectă a politicii economice a țării”.¹⁸⁶ În acest context Goldiș arată, cu o clarviziune a necesităților care îi face cinste și ni-l dezvăluie ca pe un precursor al gândirii economice românești de azi că „Industrializarea este condiția indispensabilă a tuturor popoarelor”, inclusiv a poporului nostru, gîndind această teză în condițiile curente ale epocii și afirmînd în consecință chiar dacă exagerînd iarăși și exclusiv ponderea aristocrației maghiare în viața economico-politică — că „tocmai industrializarea țării va nimici dominația unică a clasei feudale-nobiliare”.¹⁸⁷ Dar Goldiș e pe deplin convins că mecanismele obiective ale istoriei nu pot fi la nesfîrșite ținute pe loc sau încetinite și scrie răspicat, referindu-se la problemele naționale din statul maghiar: „Viața și dezideratele acesteia vor schimba, mai mult ca sigur și aceste lucruri”. Această transformare el o vede în strînsă legătură cu faptul că „țara îmbracă forme capitaliste. Ca atare — arată Goldiș — crește tot mai mult numărul proletariatului care se organizează și cere drepturi”.¹⁸⁸ Or, muncitorimea pretinde, „că fiecare popor să fie înculturalizat în limba maternă” deoarece „internaționalismul socialist înseamnă negarea oricărei asupriri naționale” și ca atare „programul Partidului social-democrat din Ungaria cuprinde egalitatea politică deplină pentru toate naționalitățile din Ungaria”.¹⁸⁹ La toate acestea se adaugă și

¹⁸¹ Ibidem.

¹⁸² Ibidem, p. 45.

¹⁸³ V. Goldiș, lucr. cit., p. 45.

¹⁸⁴ Ibidem, p. 41.

¹⁸⁵ Ibidem, p. 59.

¹⁸⁶ Ibidem, p. 60.

¹⁸⁷ Ibidem.

¹⁸⁸ Ibidem, p. 63.

¹⁸⁹ Ibidem, p. 64.

nemulțumirile micii burghezii pe care o afectează dominația nobilimii feudale precum și incultura și mizeria materială a țăranimii, lipsa puterii de cumpărare a acesteia care este simțită la fel și de micul meseriaș și comerciant.¹⁹⁰ Ca atare și mica burghezie pretinde tot mai mult sufragiul universal și democratizarea pe toată linia a instituțiilor țării, sperînd a se ajunge în acest fel la o înflorire a vieții economice.

Lîngă asemenea remarci juste (la care s-ar mai putea adăuga, de pildă, observația cu privire la faptul că neajunsurile micii burghezii sînt cauzate de marele capital) se adaugă însă din nou ideea cu privire la interesul de fapt al întregii burghezii pentru satisfacerea revendicărilor naționale căci — afirmă Goldiș — numai astfel se poate atinge pe de o parte industrializarea țării, iar pe de altă parte deținerea piețelor țărilor orientate pentru mărfurile sale.¹⁹¹ Eronată este și părerea lui Goldiș după care lupta pentru egalitate națională dusă de muncitorimea maghiară s-ar datora în parte grijii de a nu exista muncitorime dezavantajată și spărgători de grevă,¹⁹² (dat fiind că adesea preletariatul și muncitorii agricoli din rîndul celorlalte naționalități erau mai slab plătiți.¹⁹³

Ridicîndu-se apoi — ceea ce, după cum vom mai avea ocazia să evidențiem, îl caracterizează din plin — la discutarea problemei din punctul de vedere al tuturor naționalităților nemaghiare de sub coroana ungară el cere să li se asigure acestora „*cultură națională, libertate politică și ferice materială*”,¹⁹⁴ precizînd că numai printr-o rezolvare „durabilă a problemei se poate realiza instituțional” culturalizarea popoarelor în limba lor proprie prin conservarea obiceiurilor și tradițiilor specifice, prin dreptul la vot, prin încredere reciprocă, fără disensiuni politice și fără intervenția baionetelor jandarmerești.¹⁹⁵

Problemelor naționale din statul maghiar le consacră Vasile Goldiș și un alt studiu (scris probabil la Brașov prin anii 1894—1895), rămas însă inedit pînă la moartea autorului său și publicat mult mai tîrziu, în 1936, în revista *Hotarul*.¹⁹⁶ În plus față de substanța lucrării pe care am comentat-o anterior se face aci — pe lîngă prezentarea și a altor elemente din istoria problemei naționale în statul maghiar o încadrare a problematicii respective într-un context mai larg în sensul că (veritabil precursor a lui Eugen Lovinescu, ideologul la noi al „sincronismului”), autorul scrierii arată că într-un timp mai recent, popoarele Europei „*au format întotdeauna un întreg cultural*”. Și astfel, „*ideile generale care denotă cite un pas înainte în dezvoltarea generală a popoarelor europene (...) au fost adoptate de toate popoarele culte*.” Drept urmare — arată Goldiș — „*istoria timpului nou nemai fiind istoria singuraticelor popoare*”,

¹⁹⁰ Ibidem.

¹⁹¹ Ibidem.

¹⁹² Ibidem.

¹⁹³ Ibidem, p. 64.

¹⁹⁴ Despre această stare de lucruri vezi pe larg, Șt. Pascu, C. C. Giurescu, I. Kovács, L. Vajda, *Unele aspecte ale problemei agrare în monarhia austro-ungară la începutul secolului al XX-lea* (1900—1918), în *Destrămarea monarhiei austro-ungare*, Editura Academiei R.P.R., București, 1964, p. 11—91.

¹⁹⁵ V. Goldiș, lucr. cit., p. 65—66.

¹⁹⁶ Ibidem, p. 66.

ci „istoria acelor principii comune, după care popoarele toate au căutat să-și asigure o realizare tot mai gradată a fericirii pămînteşti“.¹⁹⁷

Goldiș face asemenea considerații pentru a arăta că în întreaga Europă — de la Revoluția franceză începînd — prinseseră rădăcină principiile democrației și constituționalismului, liberalismului și naționalității și ca atare lupta pentru transpunerea lor în practică se arată ca foarte firească și în granițele statului maghiar. Iar apoi cu armele istoricului, consemnează apariția, pe la sfîrșitul secolului al XVIII-lea a liberalismului“ și „naționalismului“ pe teritoriul statului maghiar (1791, în dieta din Pojon — Bratislava, o fracțiune însemnată pretinde deja „drepturile omului“ care vor fi înscrise în „cartea legilor“) precum și libertate pentru națiunea maghiară, neglijîndu-se însă problema celorlalte naționalități și popoare conlocuitoare. În același an a redactat și înaintat dietei „*Supplex libellus Valachorum*“, iar în congresul ținut de către ei la Timișoara, sîrbii pretind, de asemenea, asigurarea individualității lor naționale, o asemenea deșteptare are loc și la slovaci, sîrbi și croați, încă de mai înainte, etc.¹⁹⁸

Foarte interesante sînt apoi observațiile făcute de Vasile Goldiș cu privire la anumite raporturi între revoluționarismul maghiar și aspirațiile celorlalte popoare și naționalități ale statului. Arătînd că spiritul timpului pretinde „validitatea principiului național“ că acesta „află mijlocul cel mai puternic în liberalism“ (intelectualul ardelean consideră greșit — operînd o separare arbitrară — că esența dezvoltării „moderne“ a popoarelor nu e democratismul — ci ideea națională), și ca atare „maghiarii paralel cu principiul național introduc în instituțiile țării și liberalismul“, autorul lucrării atrage totodată atenția că în acest fel au avut de cîștigat unele drepturi și celelalte naționalități care erau stăpînite și ele de aspirații identice. „Este evident — scrie el — că liberalismul, democrația, maghiarii n-au putut-o introduce numai pentru ei. Ar fi ridicolă încercarea de a dovedi că maghiarilor le era posibilă ștergerea iobăgiei numai la poporul maghiar în timp ce pentru popoarele nemaghiare situația să rămînă neschimbată.“ Și Goldiș conchide: „Astfel e clar că lupta maghiarilor pentru liberalism a fost binevenită naționalităților. (...) Idiot sau prefăcut trebuie să fie acela, care ar nega, că izbinzile maghiarilor pe terenul democrației n-au fost și spre folosul popoarelor nemaghiare în Ungaria“. Printre aceste izbinzi el amintește și „împărțirea mai dreaptă a greutăților“, deci a impozitelor etc. ca și egalitatea cetățenească.¹⁹⁹

O asemenea stare de lucruri, comunitatea unor țeluri a dus la apropieri între cercuri politice maghiare și cele ale celorlalte naționalități, apropieri sesizate just de Goldiș că existînd și în primii ani după revoluția de la 1848. Dar, din păcate — arată Goldiș — monopolizarea de către primele a principiului libertății naționale a dăunat serios unei înfrățiri, a făcut ca, pe lingă conflicte cu curtea imperială habsburgică politicianismul maghiar să intre în conflict și cu popoarele nemaghiare conlocuitoare,

¹⁹⁷ Ed. I. Găvănescu, *Un studiu inedit (sic!) a lui Vasile Goldiș*, în *Hotarul*, III, 1936, nr. 2—3, p. 28—33 și nr. 3—4, p. 59—62.

¹⁹⁸ Ibidem, p. 29.

¹⁹⁹ Ibidem, p. 29—30.

iar acestea din urmă (croaiți, sirbi, germani, români) în consecință să se apropie de Viena, care însă nici ea n-a făcut nimic pe linia promovării ideii egalității naționale. Autorul articolului continuă însă să creadă că aspirații liberal-democratice identice pot constitui și în epoca în care scria el paginile respective, a dualismului deci, baza unei înțelegeri fraterne.²⁰⁰

Scrierea respectivă face și o analiză asupra curentului politic pasivist la românii ardeleni, arătându-se și exponenții acestuia și luându-se atitudine împotriva lui, datorită consecințelor nefaste pe care le-ar fi adus. După cum vom vedea ulterior Goldiș a fost un adversar declarat al pasivității de orice fel, demascându-l prin toate mijloacele. Legat de aceasta autorul studiului privește cu multă simpatie, în schimb, mișcarea memorandumistă, prin intermediul căreia întreaga Europă a putut lua cunoștință de existența unei acute probleme naționale în statul austro-ungar.

În sfârșit, studiul respectiv cere în concluziile sale ca românii din Transilvania și Banat să se preocupe mereu de menținerea vie a conștiinței lor naționale, ca singură temelie pentru viitor.

Cele două studii comentate până acum n-au epuizat însă de fel sursele pentru analizarea concepțiilor lui Goldiș în problema națională. El se arată — cum era și firesc — preocupat de diferitele aspecte ale acesteia în numeroase alte împrejurări. Mai întâi însă o precizare foarte importantă: intelectualul ardelean, bazat și pe înțelegerea pe care i-o dădea profesiunea sa de dascăl istoric, are în fond o viziune optimistă în problema respectivă. Aceasta izvorăște din convingerea fermă că „*popoarele nu se înființează prin legi și nici nu se desființează prin legi*“, ci „*existența unui popor este condiționată mai presus de toate de la puterea lui de viață*“.²⁰¹

„*Un popor — arată Goldiș într-o cuvîntare rostită în anul 1901, în fața adunării comitatense de la Brașov — dacă este merit să piară va pieri inevitabil, dar dacă datorită vitalității sale merită să trăiască, va trăi și se va afirma împotriva tuturor vicisitudinilor istorice*“.²⁰² Or, totul — inclusiv mărturiile și manifestările cultural-spirituale îl determină să considere că poporul român care a izbutit să-și păstreze prin atîtea veacuri de restriște ființa națională, e unul dintre cele mai pline de vitalitate, dornice de o viață nouă, liberă, al cărui rost s-a întemeiat întotdeauna pe demnitate și virtute, va dăinui.²⁰³ „*Pădurea cea verde a neamului nostru e atît de trainică — afirmă Goldiș — încît nici un topor din lume nu o poate doborî niciodată*“.²⁰⁴

²⁰⁰ Ibidem, p. 31.

²⁰¹ Ibidem.

²⁰² V. Goldiș, *Lupta pentru naționalitate*, Arad, Tipografia Tribuna poporului, 1901, p. 4.

²⁰³ Ibidem, p. 5.

²⁰⁴ Despre spiritul de dreptate și libertate, despre vitalitatea poporului român vezi pe larg și Nicolae Ceaușescu, *Expunere cu privire la activitatea politico-ideologică și cultural-educativă de formare a omului nou, constructor conștient și devotat al societății socialiste multilateral dezvoltate și al comunismului în România*, prezentată la Congresul educației și al culturii socialiste, Editura politică, București, 1976, p. 9—21.

Optimismul său în problema națională e considerat, totodată de convingerea că — așa cum se exprimă el — „*astăzi este cu neputință de a deznaționaliza popoare numeroase cu conștiința trezită*”²⁰⁵ (sau în altă parte: „*Astăzi națiunile nu se pot asimila, mai degrabă se pot extermina*”²⁰⁶ și această imposibilitate datează după el încă mai de mult, din secolul al XIX-lea.²⁰⁷ De atunci încoace, arată patriotul ardelean, toate încercările unor guverne în direcția respectivă au fost zadarnice, ba mai mult, ele au sporit rezistența celor amenințați.²⁰⁸ Ca atare, afirmă Goldiș, de o nimicire în acest sens din partea guvernanților maghiari „*nu ne temem, căci lupta lor în contra unui ideal înrădăcinat în inimile unui popor întreg este zadarnică*”²⁰⁹ Se poate ajunge — arată el — la contopirea unor popoare, dar nu din cauza asimilării forțate, ci datorită „*strinsei legături prin soarta seculară*”, în aceste cazuri însă, oricum, născându-se de fapt, un alt neam deosebit de cele ce participă la această etnogeneză.²¹⁰

În sfârșit, optimismul acesta e generat de încrederea nezdruincată în izbândă, victoria fiind garantată de faptul că — după cum spune Goldiș — „*dreptatea este cu noi*”.²¹¹

În lupta pe care a dus-o Goldiș pentru rezolvarea problemei naționale s-a folosit și de arma teoretică și de experiența istorică. Considerațiile sale pe marginea problemelor de ordin național (și larg social în parte) sînt diverse, numeroase, continuu aprofundate și pe o latură sau alta și de cele mai multe ori caracterizate prin justete și autentic spirit științific. Drept urmare cu atît mai mult cu cît în ele se citește nu o dată o puternică influență a concepțiilor socialiste și marxiste — ele merită a fi tratate cu toată atenția, ca o moștenire spirituală valoroasă, avînd tangențe felurite cu crezurile care ne călăuzesc, pe noi, cei de azi, politica națională a partidului și statului nostru²¹².

Într-un anumit fel, activitatea susținută a înflăcăratului patriot român a fost viu și semnificativ apreciată și de către autoritățile austro-ungare, care, așa după cum arată ziarul „*Drapelul*” din Lugoj, îl etichetau ca „*instigator*”,²¹³ calificativ constituind o veritabilă distincție, un titlu de onoare pentru neobositul și incoruptibilul luptător care a fost Vasile Goldiș. În această direcție strădaniile sale erau într-adevăr eficiente și socotite periculoase de către cei ce țineau în jugul robiei naționale români-

---

²⁰⁵ *Românul*, I, 1911, nr. 123 (7/20 iunie), p. 3.

²⁰⁶ *Tribuna*, XI, 1907, nr. 14 (18/31 ianuarie), p. 3.

²⁰⁷ Dr. Arpad Lebl, *loc. cit.*, p. 275.

²⁰⁸ *Tribuna (Supliment)*, XI, 1907, nr. 24 (30 ianuarie/12 februarie), p. 1—4.

²⁰⁹ *Ibidem*.

²¹⁰ Ed. Găvănescu, *loc. cit.*, nr. 4—5, p. 61.

²¹¹ *Românul*, I, 1911, nr. 131 (16/29 iunie), p. 2.

²¹² „*Programul Partidului Comunist Român*”, Editura politică, București, 1975, p. 118—125.

²¹³ *Drapelul*, VIII, 1908, nr. 118 (16/29 octombrie), p. 2.

tatea ardeleană. Și acest lucru l-a convins pe Goldiș să mediteze profund, să ajungă la concluzia că rezolvarea problemei naționale a românilor transilvăneni se poate realiza numai pe calea luptei revoluționare, a dreptului la autodeterminare și unirea Transilvaniei cu România, eveniment ce se va întâmpla la 1 decembrie 1918.²¹⁴

VASILE GOLDIȘ — FIGHTER FOR THE RIGHTS AND JUSTICE OF THE ROMANIA PEOPLE IN TRANSILVANIA

Summary

The study presents synthetically the life and activity of Vasile Goldiș (1862—1934), the fighter who militated for the national rights of the Romanians from Austria-Hungary. Professor and well-known publicist, endowed with a considerable culture and professing democratic ideas, Vasile Goldiș was a frontrunner in the struggle for the national emancipation and the political unity of the Romanians. The newspaper *Românul*, under his leadership, played an important part in gathering the forces around it and guiding the political and cultural actions.

The data on Vasile Goldiș's activity in the summer and autumn of 1918 have been enriched on the basis of some unpublished documents and also on the press of that time, little investigated up to the present. This activity places him among the prominent political personalities of the Romanians in Transilvania, justifying his role of leader of the Romanian people at the Great National Assembly at Alba Iulia in December 1, 1918. Goldiș's speech and the declaration for the unconditioned union of Transilvania with Romania had many advanced bourgeois democratic principles, necessary for the consolidation of the enlarged new state.

Vasile Goldiș remained the same democratic, modest man throughout his life and that is why he did not play important political parts like other people of his generation.

---

²¹⁴ V. Goldiș „*Scriseri social-politice*”, Ediție îngrijită, studiu introductiv, tabel cronologic și bibliografie, de M. Popa și Gh. Șora, Editura Facla, Timișoara, 1976.